

TUTKINTO – VARMIN TIE TYÖLLISYYTEEN

**Kehityspolkuja työllisyysorientoituneelle
koulutuspolitiikalle**

Jussi Pyykkönen
Ajatuspaja Vision julkaisu 1/2022

Tiivistelmä

- Osaamisen puute on 2020-luvun Suomen keskeisin työllisyyspoliittinen ongelma.
- Suomessa on 450 000 työkäistä (20–64 v.) vailla perusasteen jälkeistä koulutusta, eli 14 % kaikista työkäisistä.
- Työpaikat, johon pääsisi ilman koulutusta, ovat katoamassa.
- Vain alle puolet tutkinnottomista on löytänyt töitä. Heidän työllisyysaste on (20–64-vuotiaat) 48 %. Nuoremmassa ikäluokissa tilanne on vielä heikompi.

Suomen koulutuspolitiikka ei toimi enää toivotulla tavalla. Suomi kasvoi nykyiseen kukoistukseensa panostamalla siihen, että mahdollisimman moni hankkii perusasteen jälkeisen tutkinnon. 1970-luvulla yli 50 % nuorista (20–29v) oli vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa. Osuus laski 1990-luvun alkuun mennessä alle 20 %:iin. 2000-luvulla kehitys kuitenkin pysähtyi n. 16 % tasolle.

Koulutuspolitiikan pitää asemoida itsensä vahvemmin osaksi harjoitettavaa työllisyyspolitiikkaa. Seuraavan hallituksen, sopii aloittaa koulutuspolitiikan uusi, hallituskauden yli ulottuva työllisyysorientoitunut aika.

Koulutuspolitiikan työllisyysorientoitunut aika tarkoittaa 1+4 muutosta. Keskeisin muutos on hallitusohjelmien ohjaavien mittareiden muuttaminen siten, että ne tukevat kestäviä työllisyyspolkuja.

Nuorten koulutusaste tulisi liittää osaksi työllisyysasteen seurantaan. Poliitiikkaa tulee johtaa seuraamalla 15–24-vuotiaiden koulutus- ja työllisyysastetta. Jokaiselle alle 25-vuotiaalle, jolla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa, tarjotaan ensisijaisesti koulutusta.

Kestäviin työuriin tähtäävä koulutuspolitiikka edellyttää neljää kokonaisuutta 2020-luvun hallitusohjelmiin. Lapset – erityisesti varhaiskasvatus ja perusopetus – tarvitsevat suuremman osan budjetista. Nuoruuden siirtymävaiheisiin tarvitaan investointeja. Sosiaaliturvan ja palveluiden yhteensovittaminen tulee toteuttaa osallistumistuloon perustuen. Aikuiskoulutuksen rahat tulee suunnata heille, jotka sitä eniten tarvitsevat.

Jussi Pyykkönen toimii konsulttina PTCS Oy:ssä. Aiemmin työuralla Jussi on toiminut mm. ministeriryhmän talouspoliittisena erityisavustajana, data-analytikkona sekä lukuisien selvitysten toteuttajana syrjäytymiseen ja työllisyyteen liittyvissä kysymyksissä.

Osaamisen puute on Suomen keskeisin työllisyyspoliittinen ongelma

Suomalaisilla on kerrottavanaan hieno tarina hyvinvointivaltiosta, joka rakennettiin koulutuksen ja työn liitolla. Jokainen ikäluokka sai vanhempiaan paremman koulutuksen. Samalla työikäisen väestön määrä kasvoi. Tekijöitä löytyi niin kynän kuin lapion varteen.

Koulutuksen ja työllisyyden tulevaisuus ei näytä siltä kuin ennen. Koulutustason kasvu on pysähtynyt, eikä työikäisen väestön määrä kasva. Kun tekijöitä on vähän, tarvitaan enemmän osaamista, jotta tuottavuus kasvaisi.

Osaamisen puute on 2020-luvun Suomen keskeisin työllisyyspoliittinen ongelma. Suomessa on 450 000 työikäistä (20–64 v.) vailla perusasteen jälkeistä koulutusta. Luku ei ole pieni, lähes puoli miljoonaa. Se on 14 % kaikista työikäisistä. Kokonaiskuvaa kurjistaa se, että työpaikat, johon pääsisi ilman koulutusta, ovat katoamassa.

Lapionvarresta on siirrytty läppäreille. Työn ja työvoiman muutokset ovat yllättäneet päättäjät. Koulutusta ja työllisyyttä ohjaavat poliittiset suunnantarkistukset ovat jääneet riittämättömiksi.

Koulutustaso ja työllisyysaste ovat vahvasti sidoksissa toisiinsa

Ilman tutkintoa olevista työikäisistä vain alle puolet on löytänyt töitä. Vailla perusasteen tutkintoa olevien työllisyysaste on 20–64-vuotiaiden osalta 48 %. Nuoremmissa ikäluokissa tilanne on vielä heikompi. 20–34-vuotiaiden tutkinnottomien nuorten työllisyysaste on 40 % ja esimerkiksi 23-vuotiaiden ikäryhmässä enää 34 %.

Vertailun vuoksi: Toisen asteen tutkinnon omaavien työllisyysaste on keskimäärin 72 % ja korkea-asteen tutkinnon omaavien 85 % (Kuvio 1).

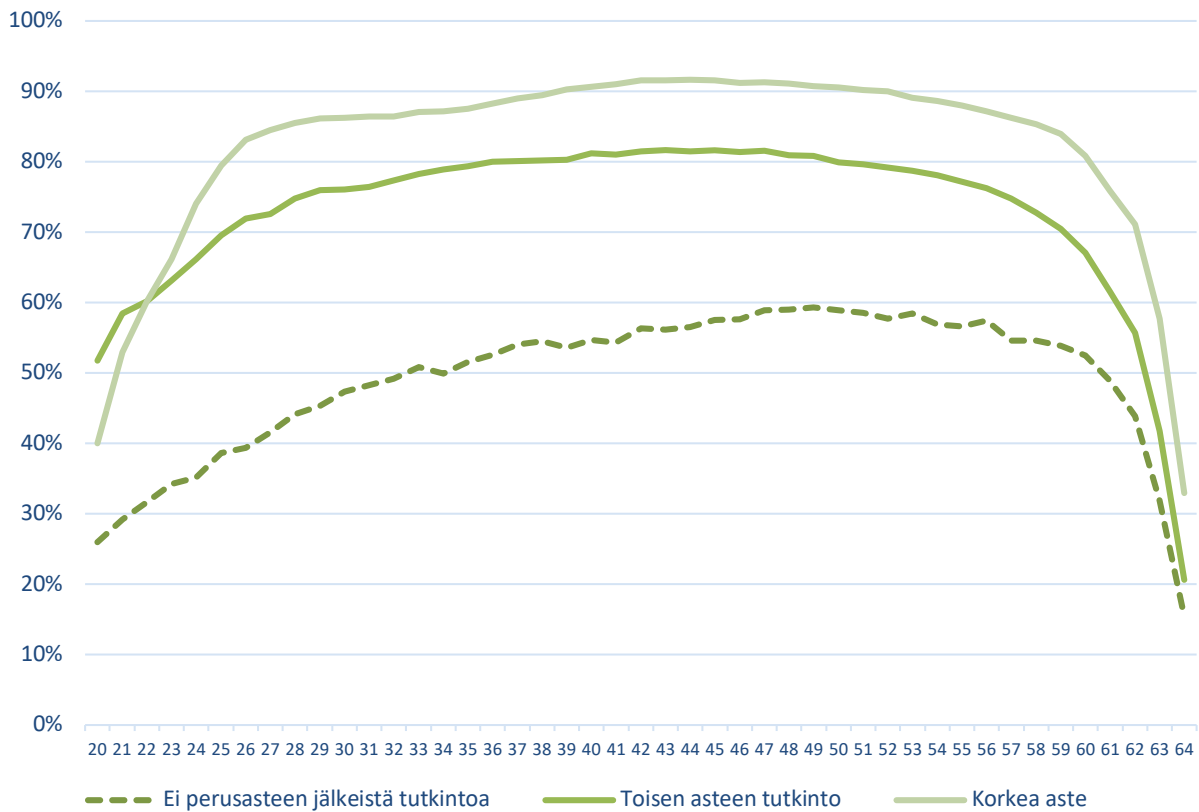
Koulutuksen puute on johtanut siihen, että yhteiskunta menettää merkittävän määrän niitä tuloja, joilla hyvinvointivaltion keskeisiä tehtäviä ylläpidetään. Mittakaavaa kuvaa hypoteettinen laskelma:

Jos 450 000 työikäisellä olisi perusasteen jälkeinen koulutus, ja sitä vastaava työllisyysaste, olisi Suomessa laskennallisesti 105 000 työllistä enemmän. Korkeampi työllisyys hyödyttäisi julkista taloutta 1,4–2,4 miljardia euroa vuodessa¹.

Tutkinnon puuttumisella on yhteys myös kansalaisten tulotasoon – ja edelleen kulutukseen. Työlliset vailla tutkintoa ansaitsevat keskimäärin neljänneksen vähemmän kuin tutkinnon suorittaneet työlliset (ks. oheinen faktalaatikko).

Työelämän muutos on ollut nopeaa. Reilun 30 vuoden – yhden sukupolven – aikana on hävinnyt 673 000 sellaista työpaikka, jossa pystyy työskentelemään ilman tutkintoa. ”Lapiohommat” ovat lähes kadonneet. Vuonna 1987 Suomessa oli 899 000 työllistä, joilla ei ollut perusasteen jälkeistä tutkintoa.

¹ Yhden hengen siirtymä työttömyydestä tai työvoiman ulkopuolelta työlliseksi on arvioitu parantavan julkista taloutta 13 000–23 000 euroa vuotta kohden. Lähde VM, VTV, VN TEAS

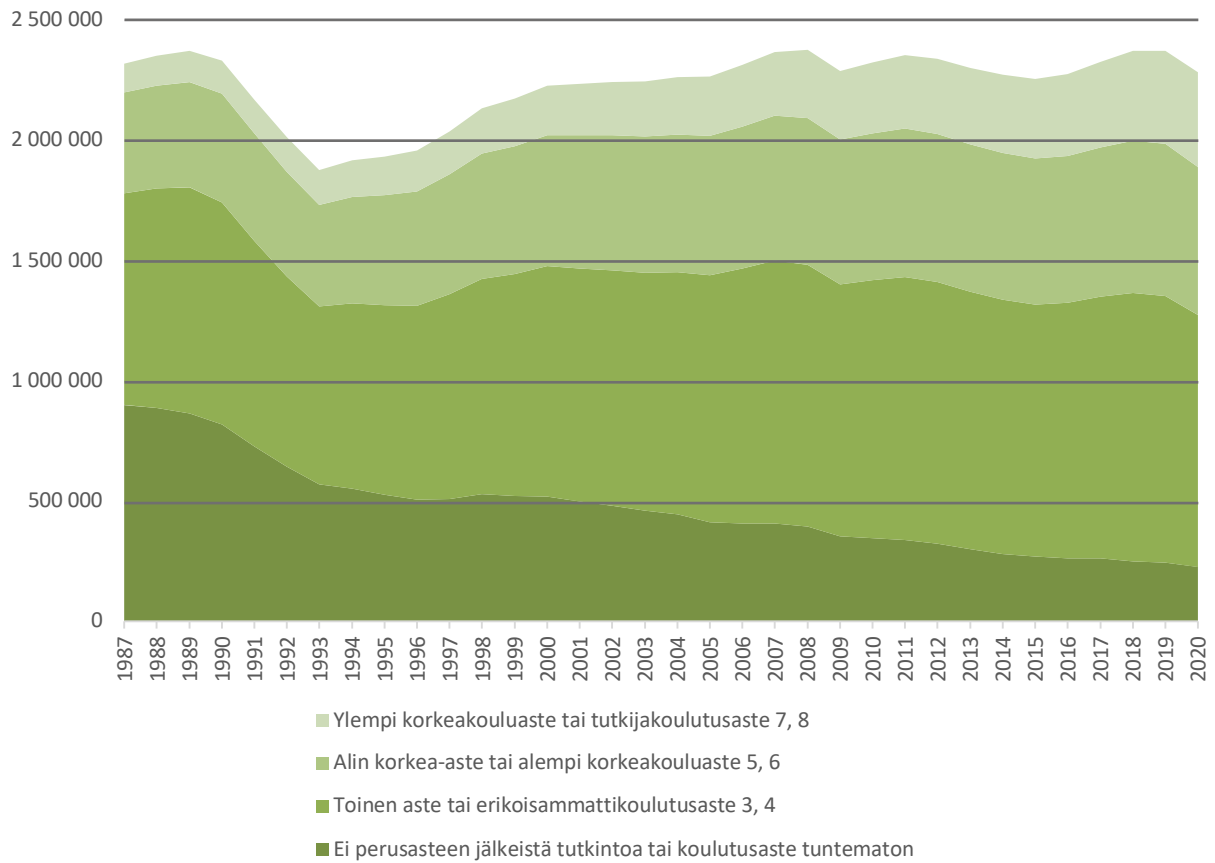
Kuvio 1. Työllisyysaste koulutuksen ja iän mukaan vuonna 2019 (Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto)

Isolle osalle näitä tutkinnottomia löytyi kuitenkin töitä. Vuonna 2020 Suomessa oli enää 226 000 vailla perusasteen tutkintoa olevaa työllistä (kuvio 2).

Muutoksen vauhtia kuvaa toinen hypoteettinen laskelma:

Mikäli kouluttamattomien työllisyys jatkaisi vähentymistä entiseen malliin (trendi 1987–2020), se lähestyisi nolaa vuoteen 2030 mennessä. Tällöin jokaisella työllisellä olisi tutkinto, eikä yksikään tutkinnoton olisi töissä.

Laskelma on tietenkin mekaaninen ja karkea. Poikkeuksia tulee aina olemaan. Suunta on silti selvä. Tutkinto tarkoittaa työtä, tutkinnottomuus työttömyyttä.

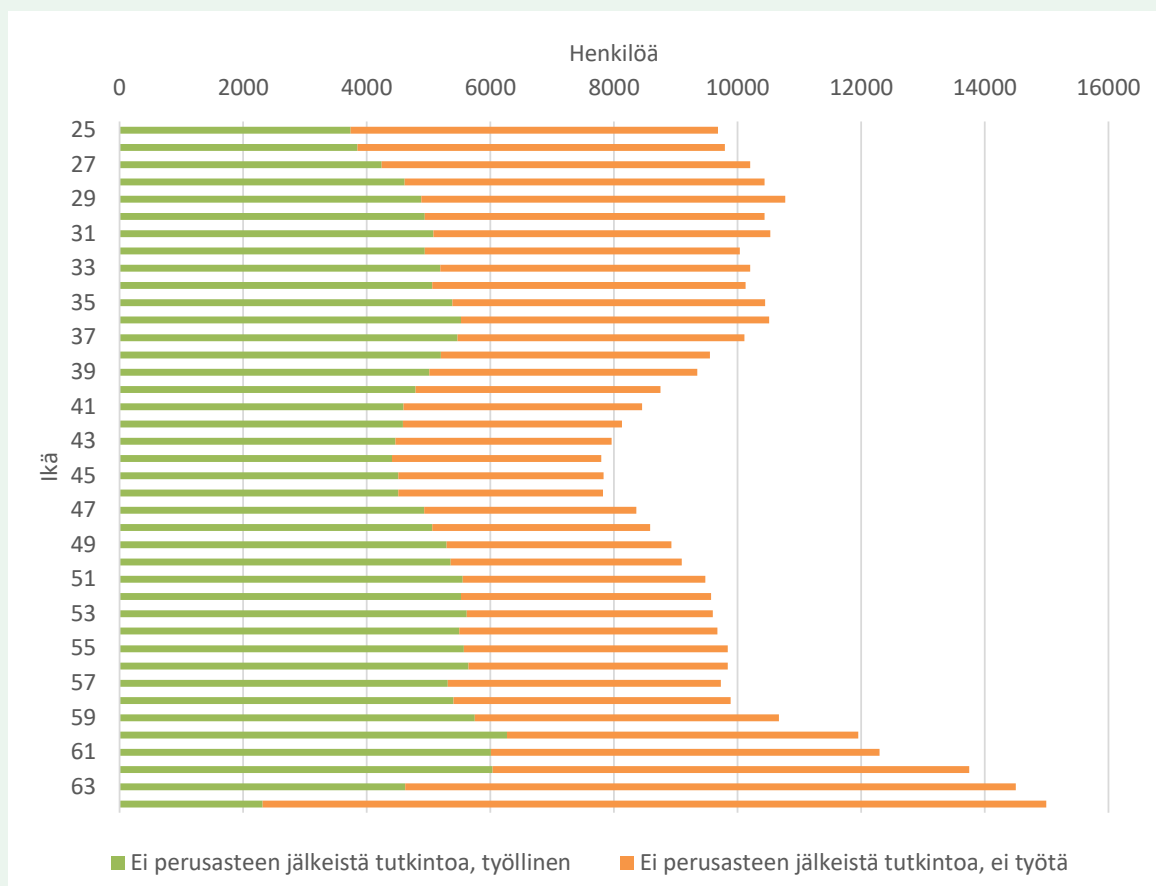
Kuvio 2. Työlliset koulutusasteen mukaan 1987–2020 (Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto)

FAKTAOSIO:

Ketkä ovat koulutuksen ulkopuolella?

Koulutustason nousun pysähtyminen näkyy väestö- ja koulutusrekistereissä. Tilastokeskuksen tilastojen mukaan tutkinnottomia on vähiten 40–50-vuotiaiden joukossa. Näistä 1970-luvulla syntyneistä vailla tutkintoa on 83 000 henkeä. 1980-luvulla syntyneistä vailla tutkintoa on 102 000 henkeä. 1960-luvulla syntyneistä vailla tutkintoa 98 000 henkeä. (Kuvio 3).

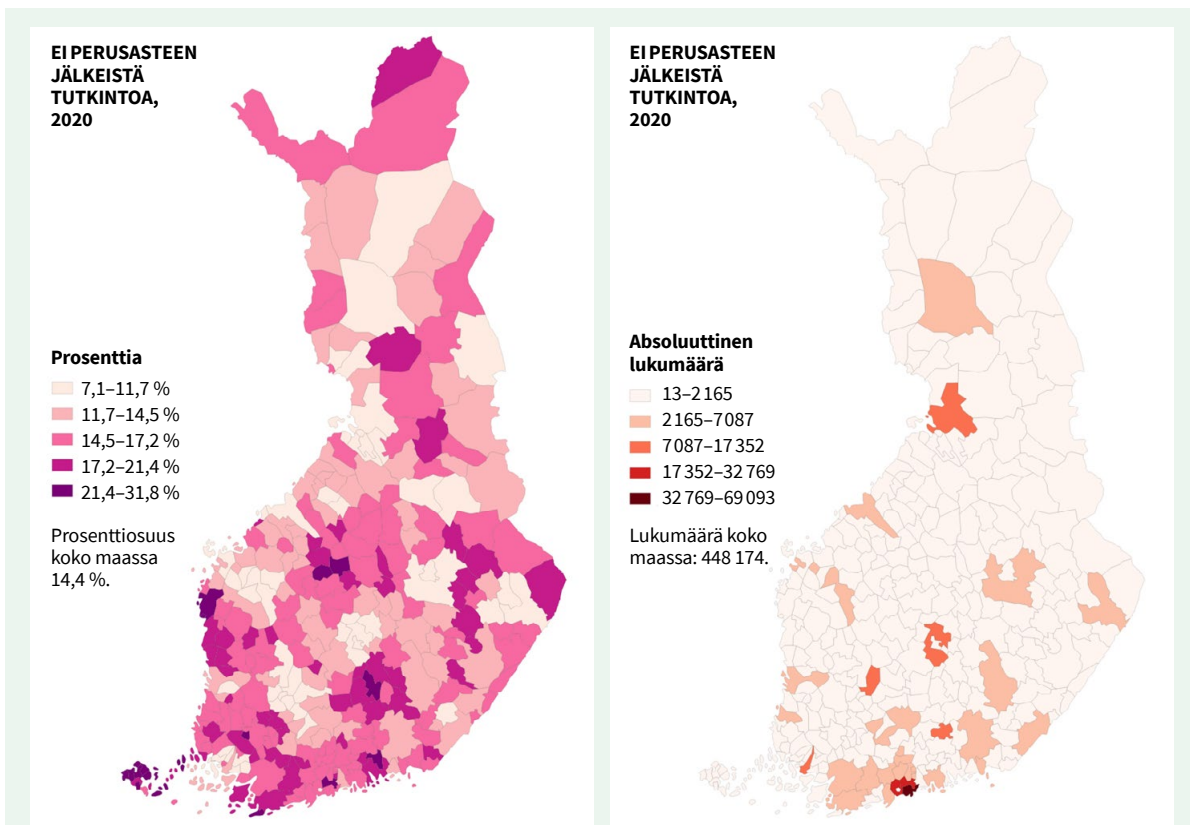
1960- ja 70-luvuilla syntyneistä n. 57 prosenttia käy töissä, vaikka heillä ei ole tutkintoa. 1980-luvulla syntyneistä työllisiä on 51 prosenttia. 1990-luvulla syntyneistä työllisiä oli vain 37 prosentteja (Kuvio 3), mutta heidän joukossaan on sen verran opiskelijoita, että osuus tulee jonkin verran tulevaisuudessa nousemaan.

Kuvio 3. Henkilöt vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa, iän ja pääasiallisen toiminnan mukaan 2019
(Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto)

Kaupunkimaisissa kunnissa, taajan asutuissa kunnissa sekä maaseutumaisissa kunnissa on suhteellisesti ottaen tutkinnottomia yhtä paljon. Vailla tutkintoa olevia alle 40-vuotiaita on keskimäärin 15 % kaupungeissa, maaseudulla ja taajamissa.

Tutkinnottomien suhteellinen osuus vaihtelee sen sijaan voimakkaasti kunnittain (kuvio 4 ja 5). Isoista kaupungeista esimerkiksi Vantaalla (22 %), Keravalla (20 %) ja Lohjalla (18 %) on keskimääräistä enemmän vailla tutkintoa olevia. Keskimääräistä vähemmän tutkinnottomia on yliopistokaupungeissa, kuten Oulu (10 %), Jyväskylä (10 %) ja Kuopio (10 %).

Tutkinnottomuus on yksi niistä kysymyksistä, joka ratkaistaan isolta osin pääkaupunkiseudulla. Hieman keskimääräistä enemmän tutkinnottomia on Vantaan lisäksi Helsingissä (16 %) ja Espoossa (16 %). Yhteensä pääkaupunkiseudulla on 20–64-vuotiaita tutkinnottomia 130 000 henkeä. Uudellamaalla asuu 40 % kaikista tutkinnottomista.

Pääkaupunkiseudun korostuminen selittyy osin maahanmuuttajien määrällä. Vailla tutkintoa olevien osuus on tutkimusten² mukaan noin 10 prosenttiyksikköä suomalaistaustaisia korkeampi. Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla on keskimääräistä enemmän maahanmuuttajia.

Ulkomaalaistaustaisia koskeviin tutkintotietoihin vaikuttaa se, että Tilastokeskuksen koulutusrekisteristä puuttuu ulkomailta suoritettuja tutkintoja. Mahdollisesti usealla maahan muuttaneella on tutkinto suoritettuna, mutta sitä ei suomalaisessa järjestelmässä ole kirjattu viralliseksi tutkinnoksi. Katteoria ”ei perusasteen jälkeistä tutkintoa” kuvaa käytännössä suomalaisia koulutuksen keskeyttäneitä sekä joltain osin niitä, joiden ulkomailta hankittua koulutusta ei ole Suomessa laskettu osaksi tutkintoja.

Alue- ja kielikysymykset eivät ole ainoita erottelevia tekijöitä ilmiön taustalla. Kouluttamattomien osuutta voidaan tarkastella pääasiallista toimintaa kuvaavien ryhmien³ kautta.

Vailla tutkintoa olevien osuus ja määrä vaihtelevat voimakkaasti (taulukko 1). Suurin osuus vailla tutkintoa on odotetusti työvoimakoulutuksessa olevissa (58 %). Työvoimapolitiittisissa aktiivipalveluissa – kuten kuntouttavassa työtoiminnassa – olevista 43 prosentilla ei ole tutkintoa. Aktiivipalveluissa olevista huomattavasti suurempi osa on vailla tutkintoa kuin työttömistä työnhakijoista. Työttömänä yhtäjaksoisesti 0–2 kk olevista 21 % on vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa. Työttömänä yhtäjaksoisesti yli 36 kk olevista 30 % ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa. Tutkinnottomuus näyttäisi olevan yhteydessä työttömyyden keston. Mikäli tutkinto on jäänyt saavuttamatta, sitä todennäköisemmin myös työttömyys on pitkittynyt.

² Nieminen ym. (2015) Linkki: [yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf](#) (stat.fi).

³ Ks. Liite: Aineisto

Suuri osa asunnottomista on odotetusti vailla tutkintoa. Vailla vakinaista asuntoa olevista noin joka toisella ei ole tutkintoa (53 %). Yksi kiinnostava ryhmä on lapsen kanssa kotona olevat vanhemmat. Alle 3-vuotiaiden lasten kotivanhemmista isolla osalla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa (37 %).

Taulukko 1. Vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa olevien määrä ja %-osuus, pääasiallista toimintaa kuvaavissa ryhmissä vuonna 2020

	HENKILÖITÄ, JOILLA EI TUTKINTOA	HENKILÖITÄ, YHTEENSÄ	EI TUTKINTOA %-OSUUS
Työvoimakoulutuksessa olevat	6 181	10 700	58 %
Vailla vakinaista asuntoa olevat	3 782	7 138	53 %
Työvoimapolitiittisissa aktiivipalveluissa olevat	10 844	25 099	43 %
Alle 3-vuotiaiden lasten kotivanhemmat	7 709	21 081	37 %
Kotona vanhempiensa luona asuvat aikuiset	4 995	16 197	31 %
Työttömänä yhtäjaksoisesti yli 36 kk	5 512	18 532	30 %
Työttömänä yhtäjaksoisesti 13–36 kk	20 337	72 522	28 %
Työttömänä yhtäjaksoisesti 7–12 kk	17 599	72 019	24 %
Työttömänä yhtäjaksoisesti 3–6 kk	15 929	73 334	22 %
Työttömänä yhtäjaksoisesti 0–2 kk	24 434	115 176	21 %
Palkkatuetussa työssä olevat	2 553	13 093	19 %
Työlliset eläkeläiset	11 689	83 342	14 %
Työlliset opiskelijat	34 314	266 217	13 %
Omaisuuksilla elävät	301	2 340	13 %
Päätömiset työlliset	177 029	1 922 021	9 %

Lähde: Tilastokeskus, kokeellinen tilasto, pääasiallinen toiminta

Päätömisistä työllisistä 9 % ei ole tutkintoa. Vaikka luku on suhteellisesti ottaen pieni, heitä on silti yhteensä 177 000 henkeä. Määrä on sikäli merkittävä, että koulutetun ja kouluttamattoman työllisen tulotasoa poikkeaa voimakkaasti.

Vailla koulutusta olevat työlliset ansaitsevat 31 000 euroa vuodessa. Tutkinnon omaavat työlliset ansaitsevat sen sijaan keskimäärin 41 000 euroa vuodessa (taulukko 2). Tällä on paitsi henkilön oman talouden, niin myös julkisen talouden näkökulmasta iso merkitys. Koulutetun tuloista jää merkittävästi isompi määrä verotuloja kunnan ja valtion kassaan kuin kouluttamattoman. Mittakaavaa kuvaa hypoteettinen laskelma:

Jos 177 000 työllisellä olisi koulutus, ja sen myötä koulutetun keskimääräiset tulot, olisi kansantaloudessa 1,7 miljardilla euroa suuremmat ansiotulot kuin nyt. Keskimääräisellä ansiotuloveroprosentilla julkiseen talouteen kertyisi vuosittain n. 600 miljoona euroa enemmän kuin nyt.

Laskelma on karkea osoitus mittakaavasta. Todellisuus koulutustason nousun yhteydestä tulotasoon on yksinkertaisia laskelmia mutkikkaampi. Koulutuksen hankkiminen ei vääjäämättä nosta tuloja, vaikka se todennäköistä olisikin.

Yhteiskunnallinen johtopäätös on kuitenkin selkeä. Koulutus kasvattaa työn kautta syntyvää lisäarvoa sekä yrityksiin että yhteiskuntaan. Koulutetut työntekijät ovat tuottavampia kuin kouluttamattomat. Siksi heille maksetaan enemmän palkkaa, josta taas maksetaan enemmän veroja yhteiskuntaan.

Taulukko 2. Vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa olevien määrä ja %-osuus sekä ansiotulot, vuonna 2020

	EI TUTKINTOA (henkilöä)	EI TUTKINTOA, ANSIOTULOT VUODESSA (keskiarvo)	TUTKINTO (henkilöä)	TUTKINTO, ANSIOTULOT VUODESSA (keskiarvo)	EROTUS (ansiotulot)
Päätoimiset työlliset	177 029	30 919 €	1 744 992	40 532 €	- 9 613 €
Työlliset opiskelijat	34 314	12 706 €	231 903	26 980 €	-14 274 €
Työlliset eläkeläiset	11 689	14 198 €	71 653	21 046 €	- 6 847 €
Työttömänä 0–2 kk	24 434	10 986 €	90 742	20 978 €	- 9 993 €
Työttömänä 3–6 kk	15 929	7 905 €	57 405	15 597 €	- 7 692 €
Palkkatuetussa työssä olevat	2 553	9 950 €	10 540	11 859 €	- 1 909 €
Vuoden aikana eläköityneet	11 927	4 918 €	38 234	11 849 €	- 6 931 €
Työttömänä 7–12 kk	17 599	5 433 €	54 420	11 273 €	- 5 840 €
Vuoden aikana työskennelleet eläkeläiset	24 658	7 384 €	62 329	9 602 €	- 2 218 €
Työvoimakoulutuksessa olevat	6 181	1 468 €	4 519	7 019 €	- 5 551 €
Työttömänä 13–36 kk	20 337	756 €	52 185	1 388 €	- 632 €
Työttömänä Yli 36 kk	5 512	332 €	13 020	1 352 €	- 1 020 €
Työvoimapolitiittisissa aktiivipalveluissa olevat	10 844	202 €	14 255	322 €	- 120 €
Alle 3-vuotiaiden lasten kotivanhemmat	7 709	19 €	13 372	66 €	- 47 €
Kotona vanhempiensa luona asuvat aikuiset	4 995	26 €	11 202	54 €	- 29 €
Omaisustuloilla elävät	301	32 €	2 039	39 €	- 7 €
Vailla vakinaista asuntoa olevat	3 782	11 €	3 356	22 €	- 12 €
Päätoimiset eläkeläiset	524 330	8 €	777 124	19 €	- 11 €
Työvoiman ulkopuolella olevat, 16–29-vuotiaat ilman tutkintoa olevat nuoret, jotka eivät asu vanhempiensa luona	13 272	34 €	0	- €	34 €

Lähde: Tilastokeskus, kokeellinen tilasto, pääasiallinen toiminta

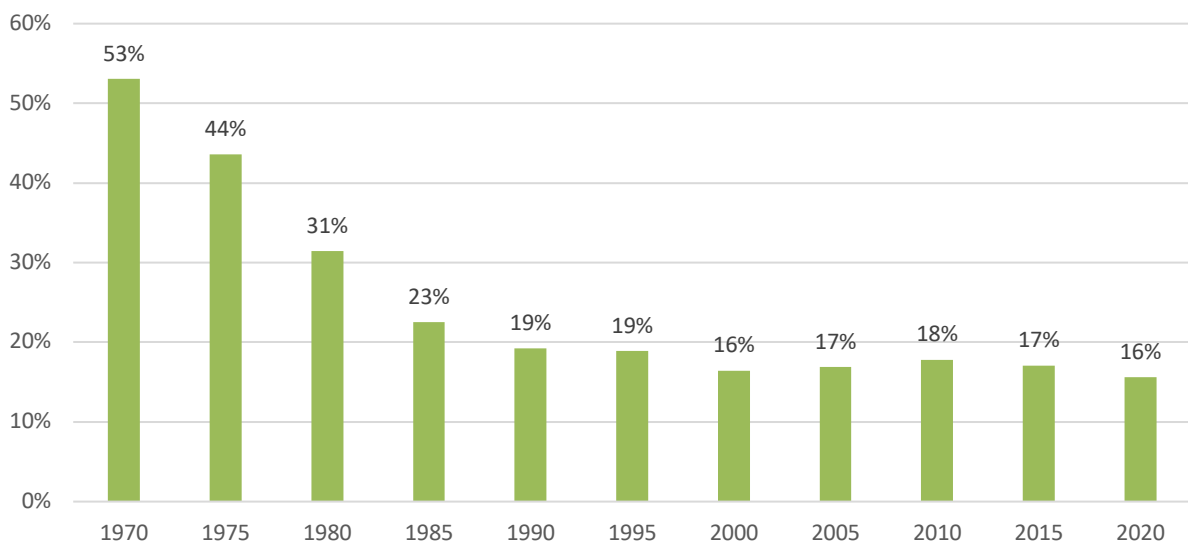
Suomen koulutuspolitiikka ei toimi enää toivotulla tavalla

Tutkinto on perinteisesti ajateltu sivistyksen perustaksi. Valtioneuvoston koulutuspoliittisen selonteon (2021) mukaan toisen asteen koulutus luo opiskelijalle vahvan sivistyksellisen perustan. Opintojen myötä opiskelijat kehittyvät aktiivisiksi kansalaisiksi ja täysivaltaisiksi yhteiskunnan jäseniksi.

Selonteko korostaa tutkinnon auttavan työllistymistä. Toisen asteen koulutus antaa vahvan ammatillisen perustan työelämään siirtymiselle sekä mahdollistaa osaltaan työikäisen väestön osaamisen kehittämisen.

Selonteon näkemyksille on historiapohjaa. Suomi kasvoi nykyiseen kukoistukseensa panostamalla siihen, että mahdollisimman moni hankkii perusasteen jälkeisen tutkinnon. Kouluttaminen antoi yksilöille sivistyksen ja henkistä ravintoa. Koulutus mahdollisti sen, että yksilöt pystyivät osallistumaan yhteiskuntaan omien vahvuuksiensa kautta.

1970-luvulla yli 50 % nuorista oli vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa, mutta osuus laski 1990-luvun alussa alle 20 %:iin. 2000-luvulla kehitys on pysähtynyt. Vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa on ollut noin 16–17 % jokaisesta ikäluokasta. Koulutustason kasvu on pysähtynyt. (Kuvio 3)

Kuvio 3. Vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa olevien osuus (%) ikäluokasta 1970–2020, 20–29-vuotiaat
(Lähde: Tilastokeskus, koulusrakenne)

Suomen talouden kannalta ratkaisevaa oli, että koulutustason nousu tapahtui samaan aikaan, kuin työikäisen väestön määrä kasvoi. Yrityksillä ja julkisella sektorilla oli mahdollisuus kasvattaa sekä työpanosta että koulutetumman väestön myötä tuottavuutta. Se aika on nyt ohi.

OECD-maissa jokainen ikäryhmä on yleensä edeltävää koulutetumpi. Suomi poikkeaa nykyään joukosta. Suomessa 25–34-vuotiaat jäävät hieman vanhempien ikäluokkien koulutustasosta, ja heidän koulutustasonsa on enää vain OECD-maiden keskitasoa.⁴

⁴ Koulutustason huima nousu notkahti – suomalaisnuoret enää OECD-maiden keskitasoa | Tieto&trendit (stat.fi)

Suomen koulutuspolitiikka ei toimi enää toivotulla tavalla. Kuten koulutuspoliittisessa selonteossa kuvataan, varhaiskasvatukseen osallistutaan Suomessa vähemmän kuin muissa Pohjoismaissa. Perusopetuksen oppimistulokset ovat heikentyneet. Vaille toisen asteen tutkintoa jää merkittävä osa ikäluokasta eikä korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus ei ole noussut verrokkimaiden tapaan. Koulutuksellinen tasa-arvo ei ole edennyt. Koulu-uupumus ja muut koululaisten ja opiskelijoiden hyvinvoinnin uhkatekijät ovat lisääntyneet. TKI-toimintaan investoiminen ei ole riittävää. TKI-toiminnan määrä ja vaikuttavuus eivät ole verrokkimaiden tasolla.

Koulutustason pysähtyminen on ongelmallista sivistyksen kannalta. Se on ongelma myös siksi, että vuosi vuodelta hyvinvointivaltion rahoituksesta vastaava joukko pienenee. Vuoteen 2070 ulottuvan Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan 15–74-vuotiaiden määrä pienenee noin 500 000 henkilöllä. Samanaikaisesti 75 vuotta täyttäneiden määrä kasvaa yli 500 000 henkilöllä. Muutos luo valtavan haasteen hyvinvointivaltion rahoitukselle. Jos (ja kun) työllisten määrä laskee, heikkenee hyvinvointivaltion keskeisten palvelujen rahoitus pohja voimakkaasti.

Osaamisen puute johtaa myös yrityssektorin ongelmiin. Ammattitaitoisen työvoiman saatavuus on jo nykyään yrityksille suurin kasvun este⁵. Ongelmissa on sekä perinteinen teollisuus, startupit kuin julkinen sektori. Työmarkkinoiden kohtaanto heikkenee trendinomaisesti. Avoimien työpaikkojen määrä lisääntyy, samalla kun työttömien määrä pysyy ennallaan⁶.

Tilanteessa, jossa työpanos laskee, voi taloudellista kasvua syntyä vain tuottavuuden kasvun kautta. Tuottavuuden kasvu ei synny itsestään, vaan sen kautta, että ihmisillä on parhaat edellytykset kehittää uusia innovaatioita ja tuotantotapoja.

Tuottavuuden kasvuvauhtiin voidaan vaikuttaa koulutusta lisäämällä, tutkimusta ja kehittämisestä tukemalla, kilpailua edistämällä sekä leikkaamalla rakennemuutosta hidastavia elinkeinotukia (ks. esim. Pohjola 2021). Tuottavuuden kasvu näyttää kuitenkin epätodennäköiseltä maassa, jossa koulutetun työvoiman kasvu on pysähdyksissä, ja rakennemuutosta hidastavien elinkeinotukien leikkaaminen on osoittautunut vaikeaksi.

Ennen kaikkea osaavan työvoiman saatavuus vaikuttaa yritysten investointien kannattavuuteen ja niihin liittyviin riskeihin. Jos osaavaa työvoimaa ei ole saatavilla, ei investointiin kannata ryhtyä (ks. Vihriälä 2019). Yritysten merkittäviä investointipäätöstä edeltää vuosikymmenten päähän ulottuva analyysi. Samaa ei voi sanoa suomalaisesta politiikasta.

Jos koulutustaso ei nouse eikä työikäinen väestö kasva, syntyy talouteen koko yhteiskuntaa lamauttava kierre:

- yhteiskunnan henkinen kasvu pysähtyy
- syrjäytyminen ja näköalattomuus kasvavat
- yritysten osajapula kasvaa, kun koulutettua työvoimaa ei ole
- houkutus investoida Suomeen ja Suomessa heikkenee
- julkisen talouden kestävyysvaje kasvaa

⁵ ks. esim. (EK, suhdannebarometri 01/2022)

⁶ ks. esim. Taloudellinen katsaus, kevät 2022 (valtioneuvosto.fi)

Uusi suunta: Koulutus- ja työllisyyskysymyksiä tarkasteltava yhdessä

Koulutuspolitiikkaa on syytä tarkistaa. Hallitus toisensa jälkeen on luvannut panostaa koulutukseen, mutta oppivelvollisuuden pidentämistä lukuun ottamatta merkittäviä muutoksia ei ole nähty. Pyrkimystä koulutustason kasvattamiseen on ollut, mutta merkittäviä uudistuksia ei ole onnistuttu tekemään.

Keskustelu on pyörinyt ”koulutuksen kunnianpalautuksen” ympärillä. Leikkauksia on tehty ja niitä on peruttu. Koulutuskenttä on turhautunut ja vetäytynyt puolustusasemiin. Kentällä pelätään, että myös tulevien hallitusten pöydällä nähtäneen koulutusleikkauslistoja. Julkisen talouden kestävyysaritmietikka on ankaraa. Sosiaali- ja terveydenhuollon menojen voimakas kasvu yhdistettynä eläkemenojen kasvuun ja heikkoon työllisyyspotentiaaliin maalaa julkisen talouden tulevaisuudesta verraten synkän kuvan.

Heikentyvän huoltosuhteen oloissa koulutuksen ja **koulutuspolitiikan pitää päästä irti leikkauskierteestä ja asemoida itsensä vahvemmin osaksi harjoitettavaa työllisyyspolitiikkaa.** Koulutuspolitiikan koko pyörää ei tarvitse keksiä uudelleen. Suomalainen koulutuspolitiikka omaa niin loistavan historian, että kantaviin rakenteisiin ei tarvitse koskea. Tarvitaan kuitenkin uusi näkökulma vanhan rinnalle.

Koulutuspolitiikka pitää kytkeä voimakkaammin julkisen talouden kestävyttä vahvistavien toimien työkalupakkiin. Tämä tarkoittaa ennen kaikkea painopisteen keskittämistä työllisyysvaikutuksiin, sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuteen ja kestävyysvajeen ratkaisemiseen.

2020-luvun ensimmäinen hallitus toteutti oppivelvollisuuden pidentämisen ja sinänsä ansiokkaita selvityksiä koulutuksen nykytilasta. Tärkein niistä on koulutuspoliittinen selonteko.

Seuraavan hallituksen, sopii aloittaa koulutuspolitiikan uusi, hallituskauden yli ulottuva työllisyysorientoitunut aika: **Koulutuspolitiikan prioriteetti on taata jokaiselle riittävät edellytykset pärjätä työmarkkinoilla.**

Selkein mittari ”riittäville edellytyksille työmarkkinoille” on perusasteen jälkeinen tutkinto. Tutkinto-keskeisyyttä on kritisoitu liian kankeana lähestymistapana. On kuitenkin muistettava, että tutkinnon ammatillista substanssia tai sisältöä olennaisempaa on vahva sivistyksellisen perusta, joka mistä tahansa tutkintoon johtavasta koulutuksesta syntyy. Tutkintoon johtava koulutus on työmarkkinoiden näkökulmasta riittävän uskottava. Se luo pohjan työmarkkinoille kiinnittymiseen. Ilman sivistyksellistä perustaa työmarkkinoille pääsy on lähes mahdotonta ja sieltä putoaminen todennäköistä.

Kenet Suomen pitää kouluttaa?

Työllisyysorientoinut koulutuspolitiikka ei tarkoita ainoastaan huomion keskittämistä niihin nuoriin, jotka ovat keskeyttäneet opintonsa tai niihin aikuisiin, joiden osaamista pitää päivittää. Syrjäytymisen dynamiikka ei muutu laastarilla paikkaamalla, vaan ongelmien ennaltaehkäisyllä. Se tarkoittaa sitä, että horisontin pitää olla vuosikymmeniä eteenpäin.

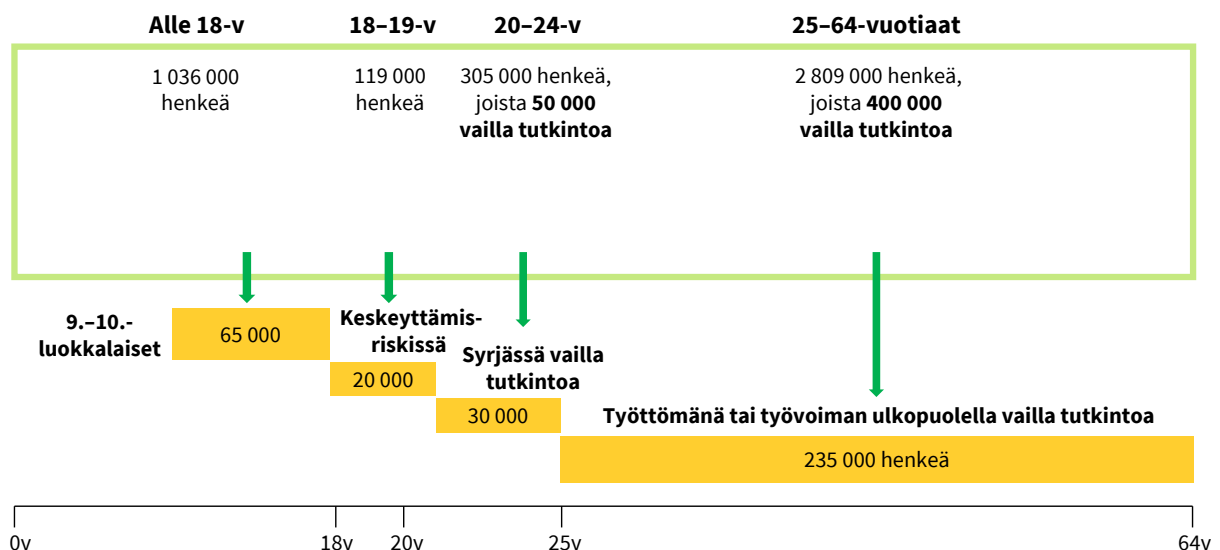
Toimenpiteiden tulee kohdistua tämän päivän taaperoihin, koululaisiin ja opiskelijoihin. On varmistettava, että Suomessa on 2025 riittävästi osaavaa työvoimaa yritysten tarpeisiin, 2030-luvulla riittävästi veronmaksajia kattamaan kasvavat sote-menot ja 2040-luvulla riittävä sivistyspohja, joka luo Suomelle seuraavan menestystarinan.

Horisontin pidentämisen ei pidä tarkoittaa ”kaikille kaikkea” -politiikkaa, vaan priorisointikykyä. Jotta koulutuspolitiikan priorisoiminen on mahdollista, tulee yhteiskunnalla olla kykyä kiinnittää huomiota keskeisiin ryhmiin.

Kenet siis Suomen pitää kouluttaa? (Kuvio 4)

Alle 18-vuotiaita on Suomessa noin miljoonaa. Heidän sivistyksellisten lähtökohtiensa varmistaminen on kaikkein olennaisinta. Nuorimpien osalta kyse on siitä, onnistutaanko varhaiskasvatuksen ja perusasteen toimeenpanossa koulutuspoliittisen selonteon linjausten mukaisesti. Kaksi tavoitetta on ylitse muiden: Varhaiskasvatuksen osallistumisasteen tulee olla vähintään muiden pohjoismaiden tasolla ja perusopetuksen oppimistulokset tulee olla korkealla kansainvälisellä tasolla.

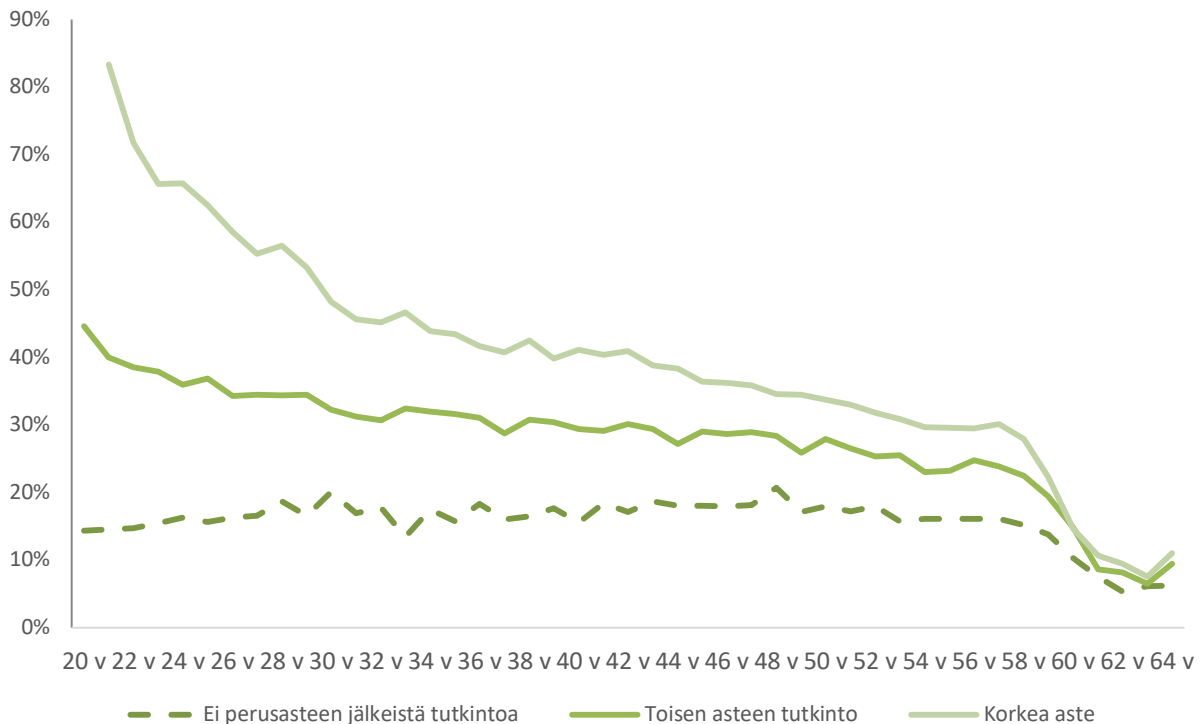
Perusopetuksen päättyessä tarvitaan erityistä huomiota siirtymävaiheeseen. 9–10-luokkalaista on vuosittain noin 65 000 henkeä. Nykyisessä koulujärjestelmässä heihin kohdistuu erityinen paine. Heillä on edessä tärkeä valinnan paikka. Yhteishaussa valitaan perusasteen jälkeinen koulutuksen suunta. Tutkimukset ovat osoittaneet kuinka vaikea paikka suunnan valitseminen nuorelle on. Yhteiskunnan tulisi kohdentaa nykyistä enemmän resursseja 9–10-luokkalaisten tueksi ja varmistaa, että heillä on parhaat lähtökohdat seuraaviin askeleihin opintopolulla.

Kuvio 4. Kenet Suomen pitää kouluttaa? Vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa ikäryhmittäin ja riskiryhmittäin

Pääministeri Sanna Marinin hallitus toteutti oppivelvollisuuden pidentämisen. Oppivelvollisuuden pidentäminen tuli voimaan 1.8.2021. Oppivelvollisuus päättyy, kun opiskelija täyttää 18 vuotta. Oppivelvollisuuden pidentäminen ei tule nostamaan toisen asteen suorittaneiden osuutta sataan prosenttiin, vaikka suurella todennäköisyydellä kasvattaakin toisen asteen suorittaneiden osuutta (ks. jäljempänä ehdotus 3). Edelleen tulee olemaan niitä nuoria, jotka keskeyttävät tutkinnon suorittamisen 18 vuotta täytettyään. Nykytiedon valossa voidaan karkeasti arvioida, että noin 20 000 oppilasta on keskeyttämisriskissä vuosittain⁷. (Kuvio 4)

20–24-vuotiaista on vailla tutkintoa 50 000 henkeä. Tämä ryhmä on erityinen siksi, että tyypillisesti ensimmäiseen perusasteen jälkeiseen tutkintoon valmistutaan 18–19-vuotiaana, joten tällä ryhmällä tutkinto on jäänyt ajoissa saavuttamatta. Haasteelliseksi tilanteen tekee se, että niillä nuorilla, jotka eivät saavuta tutkintoa 20-ikävuoteen mennessä, on suuria vaikeuksia saavuttaa tutkintoa myöhemminkään. Nuoret, jotka eivät saavuta perusasteen jälkeistä tutkintoa parikymppisenä, jäävät yhtä suurella todennäköisyydellä syrjään kuin lastensuojelun asiakkaat⁸.

Kuvio 5. Työttömistä työllistyneet (%) koulutusasteen mukaan (Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto)

25–64-vuotiaista – parhaassa työiässä olevista – vailla tutkintoa on 400 000 henkeä. Heistä alle puolet käy töissä. Työttömänä tai työvoiman ulkopuolella on 235 000 henkeä vailla tutkintoa (kuvio 4). Vailla koulutusta olevien työttömien tilanne on lähes lohduton. Vain alle 20 % työllistyy takaisin työmarkkinoille. Tämä karu tilasto tarkoittaa myös sitä, että ne työssäkäyvät 165 000 henkeä, jotka ovat vailla koulutusta, ovat merkittävässä pitkäaikaistyöttömyyden riskissä. Työpaikat, jossa vailla koulutusta pärjää, vähentyvät vuosi vuodelta. Mikäli vailla koulutusta oleva nykytyöllinen jää työttömäksi, on hyvin todennäköistä, ettei pysyvä paluu työmarkkinoille onnistu. (Kuvio 5)

⁷ Lähde: Syrjäytymisen dynamiikka – Me-säätiö (mesaatio.fi)

⁸ Työvuosien odote on laskettu vuoden 2019 tiedoista, työttömyysvuosien odote koskee vuotta 2018.

Lähde: Tilastokeskus/Työssäkäyntitilasto

Koulutuspolitiikan työllisyysorientoitunut aika – mitä se tarkoittaa?

Koulutuspolitiikan työllisyysorientoitunut aika tarkoittaa **1+4 muutosta**. Keskeisin muutos on hallitusohjelmien ohjaavien mittareiden muuttaminen siten, että ne tukevat kestäviä työllisyyspolkuja. Poliittikkaa on johdettava sellaisten mittareiden kautta, jotka tunnustavat nuorten tilanteen ja tutkimuksen saavuttamisen merkityksen.

- 1. Liitetään koulutus osaksi työllisyysasteen seuranta.** Poliittikkaa tulee johtaa seuraamalla 15–24-vuotiaiden koulutus- ja työllisyysastetta. Jokaiselle alle 25-vuotiaalle, jolla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa, tarjotaan ensisijaisesti koulutusta.

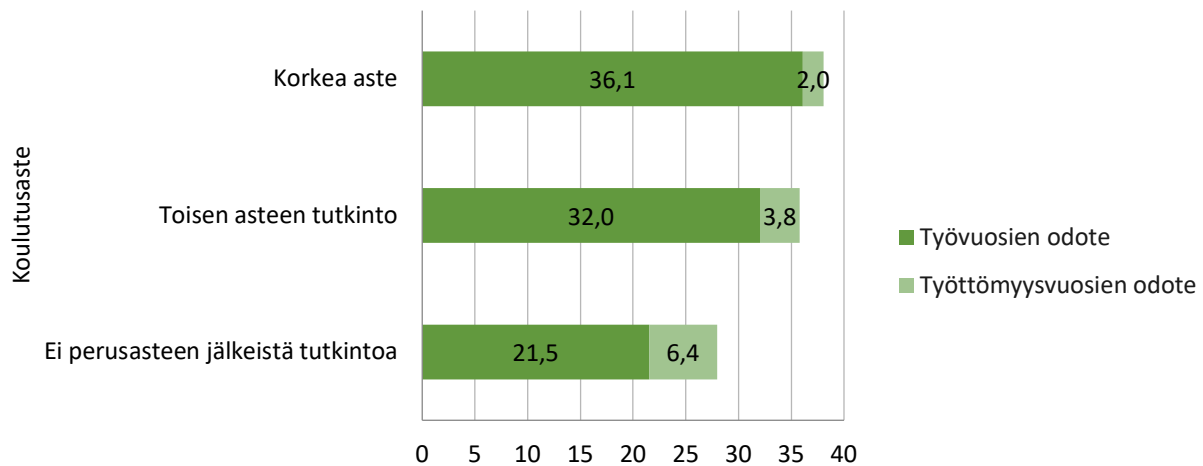
Kestäviin työuriin tähtäävä koulutuspolitiikka edellyttää neljää kokonaisuutta 2020-luvun hallitusohjelmiin. Lapset – erityisesti varhaiskasvatus ja perusopetus – tarvitsevat suuremman osan budjetista. Nuoruuden siirtymävaiheisiin tarvitaan investointeja. Sosiaaliturvan ja palveluiden yhteensovittaminen tulee toteuttaa osallistumistuloon perustuen. Aikuiskoulutuksen rahat tulee suunnata heille, jotka sitä eniten tarvitsevat.

- 2. Kohdennetaan lapsille budjettivaroja.** Panostamalla lapseen korjataan sukupolvien välistä epätasapainoa ja vahvistetaan julkista taloutta pidemmällä aikavälillä. Lapsille ja lapsiperheille kohdennetaan väestöosuutta vastaava määrä budjetista, eli 18,8 % kaikista budjettivaroista.
- 3. Investoidaan ennaltaehkäisyyn – nuoret autettava merkityksettömyyden ja keskeyttämisen kehältä.** Yhteiskunta on systemaattisesti myöhässä nuorten kanssa. Asioita tehdään liian mekaanisesti ja jälkikäteen. Kertaluonteiset investoinnit tulisi kohdentaa nuorten siirtymävaiheeseen.
- 4. Uudistetaan sosiaaliturvaa osallistumistulolla.** Nuorten aikuisten moninaiset tilanteet haastavat siiloutunutta hallintoa. Sosiaaliturva ja palvelut toimivat huonosti yhteen. Sosiaaliturva tulisi uudistaa ottamalla käyttöön perusosan lisäksi osallistumistulo. Osallistumistuloon kytkeytyvillä palveluilla autetaan erityisesti heikoimmassa asemassa olevia nuoria aikuisia.
- 5. Suunnataan aikuiskoulutusta heille, jotka sitä eniten tarvitsevat.** Jatkuva ja elinikäinen oppiminen on tärkeää. Vielä tärkeämpää on taata haavoittuvimmassa asemassa oleville nykyistä paremmat mahdollisuudet työllistyä ja pysyä töissä. Investoidaan työikäisten koulutusvarat työllistymistodennäköisyyksien kasvattamiseen ja työttömyysriskien pienentämiseen.

Menolisäyksien vaatiminen on politiikan helpoin laji. Vaikein lajin on priorisointi. Budjetista tulisi etsiä ne momentit ja hankkeet, josta koulutukseen tarvittavat varat voitaisiin löytää. Budjettikirja on täynnä erilaisia tukia, palveluita ja hankkeita. Kaikki ”hyvää tarkoittavat” hankkeet eivät kuitenkaan johda hyviin lopputuloksiin.

Julkisen talouden kestävyden näkökulmasta ei ole järkevää tavoitella mahdollisimman korkeaa työllisyysastetta nuoruudessa. Liian varhainen työmarkkinoille siirtyminen voi pikemminkin heikentää julkisen talouden kestävyttä pitkällä aikavälillä. Koulutuksen panostaminen nuoruudessa pidentää tilastojen mukaan työuraa merkittävästi (kuvio 7).

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden työvuosien odote on 36 vuotta. Ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa olevilla työvuosien odote on 21,5 vuotta. Toisen asteen tutkinnon suorittaminen nostaa työvuosien odotteen yli kolmeenkymmeneen. Ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa jääneillä on odotettavissa 6,4 työttömyysvuotta. Toisen asteen tutkinnon suorittaminen vähentää työttömyysvuosien odotetta kahdella vuodella ja niin tekee korkea-astekin.

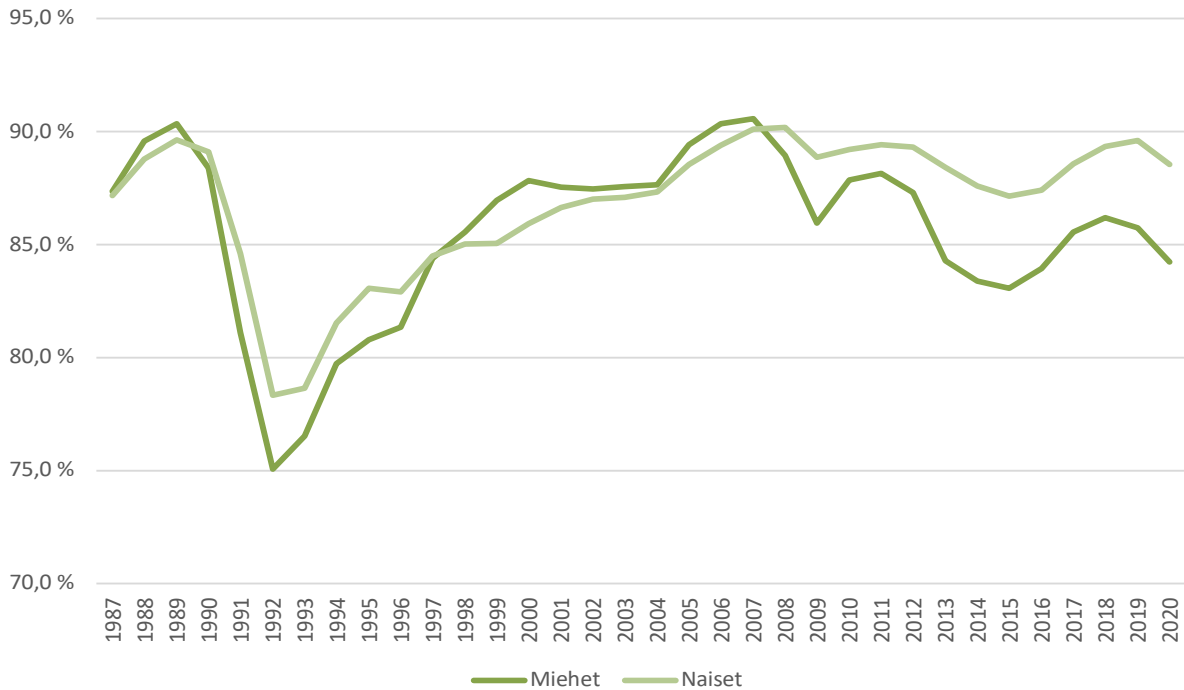
Kuvio 7. Työ- ja työttömyysvuosien odote 20-vuotiaalle¹⁰ (vuotta) (Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto)

Nuorena hankitun koulutuksen positiiviset vaikutukset julkisen talouden kestävyteen ovat kiistattomia. Poliitiikkaa tulisi johdonmukaisesti toteuttaa seuraavista lähtökohdista:

- **Kaikkea politiikkaa ohjaavaksi periaatteeksi tulee ottaa se, että jokainen 15–24-vuotias saavuttaisi tutkinnon.** Jos nuorella ei ole tutkintoa, ja vaihtoehtoina on ”pikaruokalan asiakaspalvelu” tai opinnot, niin vastauksen tulisi aina ensisijaisesti olla opinnot. Tutkinnon saavuttamisen tulee aina olla ensisijaista suhteessa muihin tavoitteisiin.
- 15–24-vuotiaiden osalta koulutuksen merkitys tunnistetaan myös politiikkaa ohjaavan työllisyysastetavoitteen osalta. 15–64-vuotiaiden työllisyysasteen sijasta aletaan seuraamaan mahdollisimman reaaliaikaisesti (tulorekisteriin ja koulutusrekisteriin perustuen) **15–24-vuotiaiden koulutus- ja työllisyysastetta**, eli työllisten tai tutkintoon johtavassa koulutuksessa olevien osuutta ko. ikäryhmässä. Näin myös mittaritasolla tunnistettaisiin koulutuksen merkitys nykyistä selkeämmin. Ratkaisu olisi julkisen talouden kestävyden näkökulmasta luontevin ratkaisu, koska nuoruusiässä suoritetut tutkinnot luovat pidemmän työuran ja sitä kautta merkittävän positiivisen vaikutuksen valtion ja kuntien kassaan.

¹⁰ Työvuosien odote on laskettu vuoden 2019 tiedoista, työttömyysvuosien odote koskee vuotta 2018. Lähde: Tilastokeskus/Työssäkäyntitilasto

Luonteva tavoite nuorten koulutus- ja työllisyysasteelle olisi 90 %. Tämä taso on saavutettu viimeiseksi vuonna 2007. Finanssikriisin jälkeen on tapahtunut selkeä käänne: nuoret miehet ovat pudonneet keltasta. Heidän koulutus- ja työllisyysasteensa on tippunut 90 % tasolta 84 %:iin. Nuorten naisten osalta kehitys ei ole ollut yhtä heikko. Tällä hetkellä heidän koulutus- ja työllisyysasteensa on n. 88 %. (kuvio 8)

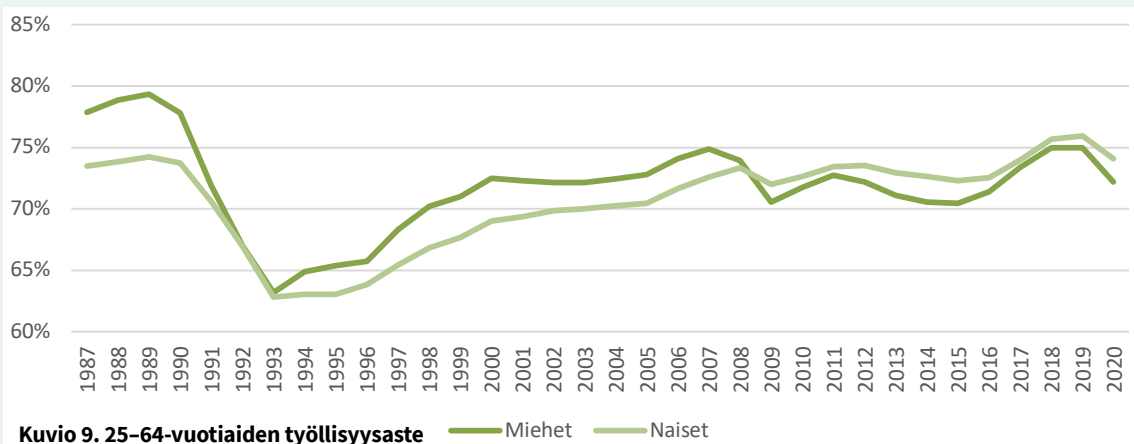

Kuvio 8. 15–24-vuotiaiden koulutus- ja työllisyysaste

Parhaassa työiässä olevat

25–64-vuotiaiden osalta pelkän työllisyysasteen seuraaminen on sen sijaan perusteltua. Parhaassa työiässä olevat ovat suurelta osin suorittaneet opinpolun. Julkisen talouden kestävyden näkökulmasta on erityisen olennaista, että mahdollisimman moni parhaassa työiässä olevista on täysimääräisesti työmarkkinoiden käytettävissä.

25–64-vuotiaiden osalta tavoitteeksi tulisi kirjata: Hallitus tavoittelee 25–64-vuotiaiden 80 % työllisyysaste vuodelle 2030. Hallitus sitoutuu siihen, että vuosina 2023–2027 toteutettujen työllisyysuimot nostavat työllisyysasteen vuoteen 2030 mennessä 80 %:iin.

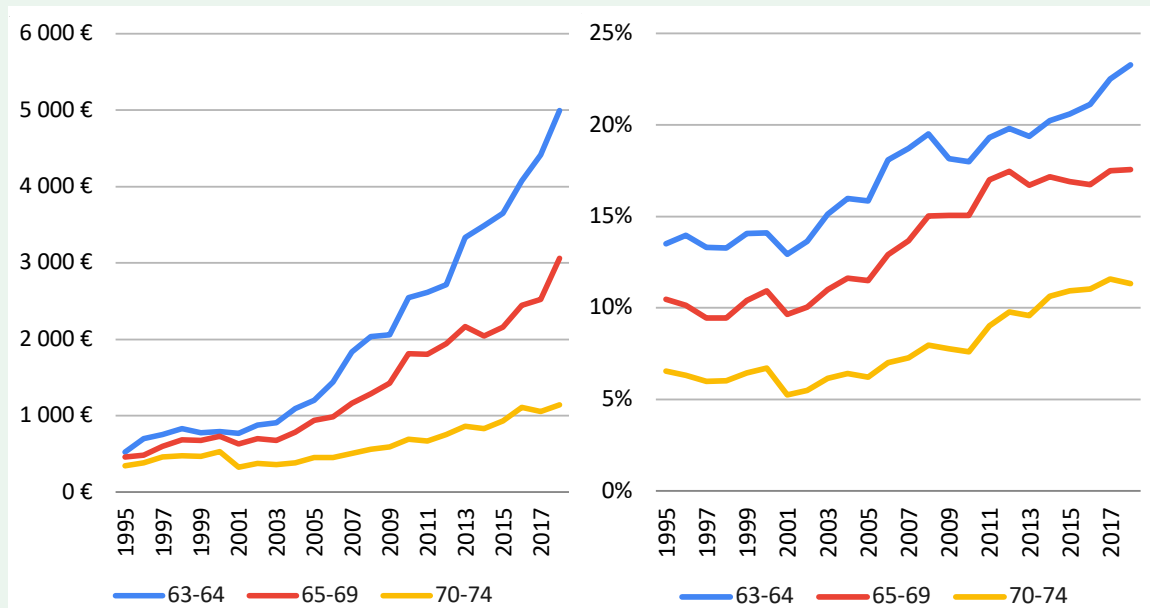

Kuvio 9. 25–64-vuotiaiden työllisyysaste

Eläkeläisten työnteko

Suomessa on perinteisesti suhtauduttu työllisyyteen ja eläkkeeseen joko-tai-kysymyksenä. Töitä tehdään täysillä tai sitten ei ollenkaan. Tämä ei ole toimintakykyisten 65–74-vuotiaiden suhteen järjevä lähestymistapa. Suuri osa heistä elää vielä aktiivista elämänvaihetta ja heillä voisi olla paljon annettavaa työelämässä.

65–75-vuotiaiden osalta tavoitteeksi tulisi kirjata: Hallitus tavoittelee 65–74-vuotiaiden osalta, että 30 % tekisi vuoden aikana vähintään 10 000 euron edestä töitä.

Palkkaa saaneiden osuus ikäluokittain eläkeläisistä 1995–2018 (%) (Lähde: Tilastokeskus)

Eläkkeen ohella työskentelevien palkan mediaani ikäluokittain ja vuosittain 1995–2018 (euroa) (Lähde: Tilastokeskus)

Lapset

Ehdotus 2. Kohdennetaan budjettivaroja lapsille

”Onko sukupolvien välinen sopimus enää reilua?” kysivät Vesa Vihriälä, Bengt Holmström, Sixten Korkman ja Roope Uusitalo pohtiessaan hyvinvointivaltion haasteita (2020). He toteavat lasten ja nuorten olevan avainasemassa talouden kasvun ja tulevaisuuden kannalta: ”Ennalta ehkäisevä panostaminen lapsiperheisiin on omiaan lisäämään talouden suorituskykyä ja vahvistamaan julkista taloutta. Investoinnit inhimilliseen pääomaan eriasteisen koulutuksen muodossa on keskeinen tekijä talouden kilpailukyvyyn kannalta. Vanhusten hoivan turvaaminen on yhteiskunnan moraalinen velvoite, mutta se ei ole samassa määrin investointi tulevaisuuteen kuin mitä ovat panostukset lasten ja nuorten inhimilliseen pääomaan.”

Vihriälän ym. johtopäätös on selkeä: ”Kaiken kaikkiaan on kannettava huolta siitä, että lasten ja nuorten kasvatukseen ja koulutukseen panostetaan yhteiskunnan rahoitusongelmista huolimatta. Hyvä yhteiskunta kantaa huolta lapsistaan sekä moraalista syistä, että siksi, että tämä on suotuisan yhteiskunnallisen kehityksen edellytys.”

Eläkeläisten määrän voimakas kasvu, sosiaali- ja terveyspalveluiden kasvava kysyntä ja työllisyyskasvun näivettyminen haastavat tuntemamme hyvinvointivaltion perusrakenteet. Jos huoltavien (työlliset) määrä laskee ja huollettavien (ei-työlliset) määrä kasvaa, ovat edessä väistämättä näivettyvät palvelut.

Yksinkertainen matemaattinen yhtälö huoltavien ja huollettavien suhteesta ei mene umpeen muuten kuin karsimalla keskeisistä hyvinvointivaltion osa-alueista tai kasvattamalla työllisyyttä huomattavasti ennustettua korkeammaksi.

Hupenevista varoista on tulossa uusi todellisuus tutkimus- ja innovaatiotoiminnassa, poliisien kouluttamisessa, varhaiskasvatuksessa jne. Näillä näkymin ei ole tulevaisuutta, jossa eläkkeiden ulkopuolista sosiaaliturvaa olisi varaa kohentaa, lapsiperheiden hyvinvointia parantaa tai ammatillista koulutusta lisätä.

Vuonna 2021 parlamentaarinen TKI-työryhmä sitoutui tavoitteeseen nostaa tutkimus- ja kehittämismenot neljään prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen vuoteen 2030 mennessä. Tämä edellyttää julkisten tutkimus- ja kehittämismenojen kasvattamista 1,33 prosenttiin bruttokansantuotteesta olettaen, että julkinen sektori kattaa yhden kolmasosan panostuksista ja yksityinen sektori kaksi kolmasosa.

Vastaavanlainen sitoutuminen tarvittaisiin lapsibudjetointiin. Lapsibudjetoinnilla tarkoitetaan budjetin tarkastelemista lapsen oikeuksien näkökulmasta. Käytännössä sitä, minkä verran määrärahoja lapsille ja lapsiperheille tarkoitettuihin palveluihin ja etuuksiin kohdistetaan.

Päätöksenteon kannalta lapsibudjetoinnin toteutettu kehitystyö¹¹ on merkityksellistä, sillä se antaa seuraavalle hallitukselle työkalun toteuttaa sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta sitoutumalla riittävän korkeaan lapsia ja nuoria koskevaan budjettitasoon.

Pääministeri Marinin hallituksen työn taustalla toteutettiin erillinen selvitys (2020) lapsiin kohdennettujen varojen tasosta. Lasten osuudeksi valtion budjetista on arvioitu noin 8,1 miljardia euroa eli noin 14 % kaikista valtionbudjetoimista määrärahoista (Lapsilähtöinen budjetointi (valtioneuvosto.fi))

Koulutuspoliittisessa selonteossa linjattiin tavoitetila: Suomalaisten koulutus- ja osaamistaso on oltava maailman kärkeä. Maailman parhaiden sivistyksellisten lähtökohtien varmistamista lapsille on mahdollista vain, jos sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta toteutetaan kohdentamalla nykyistä suurempi osa budjetista lapsiin.

Lapsiin kohdennettavasta budjetista tärkein on peruskoulutus. Suomalaisten perusopetusikäisten oppilaiden oppimistulokset ovat laskeneet ja asenteet oppimista kohtaan heikentyneet. Tutkimusten mukaan lasku näkyy erityisesti lukutaidossa ja laskutaidossa, jotka muodostavat pohjan lapsen ja nuoren osaamisen kartuttamiselle.

PISA-tutkimuksen mukaan suomalaisnuorten osaamistason lasku on ollut lukutaidossa, matematiikassa ja luonnontieteissä 2010-luvulla kaikkien osallistujamaiden suurimpia. Osaaminen on heikentynyt kaikilla osaamistasoilla, mutta erityisesti heikosti osaavien oppilaiden osuus on kasvanut. Vuonna 2017 koulutusmenojen osuus BKT:stä Suomessa oli 5,2 prosenttia. Osuus oli sekä OECD- että

¹¹ Lapsibudjetointi tuo lapsiin kohdistuvat voimavarat näkyväksi – Valtiovarainministeriö (vm.fi)

EU-maiden keskiarvoa korkeampi, mutta muita Pohjoismaita alhaisempi. Suomen koulutusmenojen bruttokansantuoteosuus on vuodesta 2012 pienentynyt jonkin verran OECD-maita ja Pohjoismaita enemmän. (Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko)

Työllisyysorientoituneen koulutuspolitiikan näkökulman horisontti tulee olla vuosikymmenien mitainen. Työllisyysorientoituneen koulutuspolitiikassa ymmärretään, että lapsiin satsaamaan maksaa itsensä takaisin, kun sivistyneet ja hyvinvoivat nuoret lopulta siirtyvät työmarkkinoille.

Yksi selkeä sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta toteuttava tapa, on kohdentaa lapsibudjettiin lasten väestöosuutta vastaava budjettimäärä. Hallitusohjelmien kirjauksia tulisi rakentaa seuraavalta pohjalta:

Hallitus sitoutuu siihen, että lapsibudjetoinnin osuus vastaa alle 18-vuotiaiden osuutta koko väestöstä. Tällä hetkellä se tarkoittaisi 18,8 % kaikista määrärahoista. Määrärahat kohdennetaan priorisoidulla menokohteita sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta.

Teinit

Ehdotus 3. Investoidaan ennaltaehkäisyyn – nuoret autettava merkityksettömyyden ja keskeyttämisen kehältä

Pääministeri Marinin hallitus toteutti oppivelvollisuuden pidentämisen.

Oppivelvollisuusiän pidentäminen ei nosta toisen asteen suorittaneiden osuutta sataan prosenttiin, mutta suurella todennäköisyydellä se kasvattaa toisen asteen suorittaneiden osuutta. ikärajan nosto pidentää useimpien oppivelvollisuutta kahdella vuodella, mutta ei tee toisen asteen koulutuksesta vielä pakollista.

Peruskoulusta valmistuvat ovat tyypillisesti 16-vuotiaita ja toisen asteen koulutusohjelmat ovat yleensä kolmivuotisia, joten 18 vuotta täyttävillä on useimmiten toisen asteen koulutus edelleen kesken. Arvioiden¹² mukaan oppivelvollisuusiän pidentämisen kasvattaisi työllisyyttä noin 375 henkilöllä/vuosi. Oppivelvollisuuden pidentämisellä voidaan olettaa saavutettavan positiivisia tuloksia, mutta tästäkin huolimatta edelleen tulee olemaan merkittävä määrä nuoria, jotka keskeyttävät perusasteen jälkeiset opinnot.

Perusopetuksen päättäneistä lähes 98 % sai vuonna 2020 jatko-opintopaikan lukiossa, ammatillisessa koulutuksessa tai nivelvaiheen koulutuksissa. Vaikka miltei koko ikäluokka tulee valituksi toisen asteen opintoihin, useat opiskelijat keskeyttävät opintonsa ennen tutkinnon suorittamista. Jokaisesta ikäluokasta noin 15 % tulee työmarkkinoille vailla toisen asteen tutkintoa. (Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko)

Nuorisobarometrin 2017 mukaan yleisin syy opintojen keskeyttämiseen on itselle väärän alan valinta. Nuorisobarometrin 2019 mukaan nuoret hakevat työltä merkitystä ja vapautta, yrittäjyys kiinnostaa yhä useampaa. Työn pitäisi olla jotain muutakin kuin tulonlähde¹³.

¹² Seuri, Uusitalo, Virtainen Seuri_Uusitalo_Virtanen_2018.pdf (talouspolitiikanarviointineuvosto.fi)

¹³ ks. YLE uutinen: Nuoret hakevat työltä merkitystä ja vapautta, yrittäjyys kiinnostaa yhä useampaa – ”Työn pitäisi olla jotain muutakin kuin tulonlähde”, sanoo tutkimuspäällikkö (yle.fi)

Liian moni nuori on merkityksettömyyden ja keskeyttämisen kehän vanki. Nuoret tuntuvat ajautuvat opiskelemaan sitä mitä suositellaan, eivätkä sitä mikä heistä tuntuu olennaiselta. Suositeluista huolimatta monen polku päättyy keskeytykseen. Jos nuorelle sen sijaan annettaisiin nykyistä paremmin työkaluja sanoittaa oman elämän merkitykselliset asiat, voisi se lisätä todennäköisyyttä kestävämpään työmarkkinoille kiinnittymiseen.

Kuten Eduskunnan tarkastusvaliokunnan syrjäytymistä käsiteltävässä raportissa todetaan, on yleisesti tiedossa, että syrjäytymisen ennaltaehkäisy tulee sekä taloudellisesti että inhimillisesti edullisemmaksi kuin korjaaviin toimiin panostaminen. Samaisesta raportista kuitenkin ilmenee, että painopiste nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä on edelleen paradoksaalisesti korjaavissa palveluissa. Kunnat kamppailevat lainsäädännöllisten velvoitteiden ja peruspalveluiden vahvistamisen kanssa, eikä kykyä investoida ennaltaehkäisyyn ole riittävästi.

Työllisyysorientoituneen koulutuspolitiikan kannalta kannattaisi investoida siihen, että nuoret itseohjautuisivat aloille, josta he eivät keskeyttäisi. 9–10-luokkalaista on vuosittain noin 65 000. Nykyisessä koulujärjestelmässä heihin kohdistuu erityinen paine. Heillä on edessään tärkeä valinnan paikka. Yhteishaussa valitaan perusasteen jälkeisen koulutuksen suunta. He – ja muut yläluokkalaiset – ovat ryhmä, johon ennaltaehkäisevät palvelut tulisi työorientoituneessa koulutuspolitiikassa ensisijaisesti kohdentaa.

Sipilän hallitus toteutti ”kärkihankkeita” omaisuutta myymällä. Rinteen/Marinin hallitus toteutti vastaavalla rahoitusmallilla hajanaisen määrän erilaisia hankkeita kutsuen niitä ”tulevaisuusinvestoinneiksi”.

Seuraava hallitus ei tarvitse enää hankkeita, vaan aitoja investointeja, jotka tuottavat vaikuttavuutta.

Investointiohjelma nuorten ongelmien ennaltaehkäisyyn pitäisi lähteä analyysistä, joka tuottaisi nuorten tämän päivän kysymyksistä ja ilmiöistä tietoa. Se tarkoittaisi analyysia niistä lukuisista palveluista, joita nuorille tarjotaan. Sekä ehdotuksen lakkautettavista ”laastaripalveluista” ja priorisoitavista aidoisti ennaltaehkäisevistä palveluista. Se tarkoittaisi tiloja, jossa nuoret voivat toteuttaa ja sanoittaa itselleen merkityksellisiä asioita. Nuorisotalojen renessanssille olisi tilausta.

Inhimillisestä näkökulmasta jokainen merkityksettömyyden ja keskeyttämisen kehällä pyörivä nuori on liikaa. Niin myös julkisen talouden kestävyuden näkökulmasta. Nuoruuden hukutat vuodet voivat johtaa hukattuun työhön ja näköalattomuuteen ja syrjäytymiseen yhteiskunnasta. Tilanteessa, jossa työikäinen väestön määrä on jo nyt laskenut, ei ole taloudellisestikaan varaa epäonnistua nuorten palveluissa.

Hallitusohjelmien kirjauksia tulisi rakentaa seuraavalta pohjalta:

Hallitus toteuttaa investointiohjelman nuorten ongelmien ennaltaehkäisemiseksi. Ohjelmaan hyväksytyjen toimien tulee olla riippumattoman nuorten tilannetta arvioivan tieteellisen paneelin hyväksymiä investointeja.

Parikymppiset

4. Uudistetaan sosiaaliturva osallistumistulolla

Suomessa on arviolta 30 000 syrjään jäänyttä 20–24-vuotiasta. Heidän huono-osaisuutensa on useilla eri elämänalueilla kasautunutta ja kertautunutta kurjuutta sekä moniulotteista hyvinvoinnin resurssien puutetta, mikä ilmenee tavanomaisesta elintasosta, elämänlaadusta ja elämäntavasta sivuun jäämisinä.

Nuoret, jotka eivät saavuta perusasteen jälkeistä tutkintoa parikymppisenä, jäävät yhtä suurella todennäköisyydellä syrjään kuin lastensuojelun asiakkaat¹⁴.

Koulutuksen puute ei ole ainoa asia, joka syrjäyttää. Huono-osaisuus rakentuu usean eri asian summana. Varhaisaikuisuudessa syrjäytymisriski kasvaa viisinkertaiseksi, jos lapsi on päätenyt lastensuojeluun varhaisessa lapsuudessa tai kouluikäisenä. Lähes yhtä iso riski on niillä teineillä, jotka käyttävät mielenterveyslääkkeitä tai saavat lapsen alle 20-vuotiaana. Rikostuomio kasvattaa syrjäytymisriskin kolminkertaiseksi ja alle 7:n keskiarvo koulutodistuksessa kaksinkertaiseksi.

Yksinäisten nuorten miesten ongelma on esimerkki niistä visaisista haasteista, joita syrjäytyminen tuottaa. Yksin asuvien määrä on kaksinkertaistunut kolmen viime vuosikymmen aikana. Avio- tai avoliitossa elävien nuorten perheenisien työllisyysaste (89 %) on selvästi korkeampi kuin yksin asuvien (69 %). Nuorilla miehillä perhe ja isyys voivat olla yhtä tärkeitä tekijöitä työllistymisen suhteen kuin tutkinto. Yksin asuvista nuorista miehistä, joilla ei ole tutkintoa, on töissä 42 prosenttia. Sen sijaan perheellisten nuorten miesten työllisyys on lähes 70 prosenttia, vaikka heillä ei olisi tutkintoa (Pyykkönen, 2022). Parasta olisi, jos heillä olisi sekä tutkinto että perhe.

Visaisten ja moniulotteisten ongelmien ratkaiseminen on osoittautunut vaikeaksi. Ennen kaikkea ongelmana on ollut palvelujen heikko kohdentaminen. Palveluja on monessa kunnassa jopa liian monenlaisia eivätkä niistä muodostu yhtenäisiä käytäntöjä. Nuorille on tarjolla monipuolista ammattimaista tukea ja apua, mutta monipuolisuus on samalla järjestelmän heikkous, sillä yksittäiset sektorit ja työntekijät eivät aina tunne palvelujärjestelmän mahdollisuuksia (Hiilamo ym. (2017)). Tilanteessa, jossa hyvinvointivaltion rahoituspohja sakkaa, ainoana vaihtoehtona on kohdentaa palveluita voimakkaasti.

Yksi ratkaisua palvelujen kohdentamiseen on uudistaa sosiaaliturvaa siten, että otetaan käyttöön osallistumistulo osana sosiaaliturvan laajempaa reformia. Sosiaaliturvan uudistamisesta työstävä komitea käy läpi sosiaaliturvan vaihtoehtoisista järjestämistapoja¹⁵. Selvittävänä ovat perustulo, negatiivinen tulovero, perustili, yksi perusturvaetus ja osallistumistulo. Osallistumistulo poikkeaa joukosta, sillä sen käyttöönotto on mahdollista minkä tahansa edellä mainittujen perusosaa koskevien uudistusten yhteydessä.

Pyykkösen 2021 ym. mallissa osallistumistulon piiriin siirrytään tilanteessa, jossa ”perusosan” käyttö saavuttaa kriittiseksi luokitellut ehdot (parametrit). Käytännössä tilanteessa, jossa nuori on ollut liian pitkään syrjässä koulutuksesta ja työmarkkinoista. Kohdentaminen tapahtuisi näin ollen toteutuneen etuus- ja työhistoriaan perusteella, ei – kuten nyt – syihin perustuvan lokeroinnin pohjalta.

¹⁴ Syrjäytymisen dynamiikka – Me-säätiö (mesaatio.fi)

¹⁵ Sosiaaliturvakomitea työstä vaihtoehtoisten järjestämistapojen selvitystä ensimmäisen kerran – Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (stm.fi)

Osallistumistulon saamisen edellytyksenä olisi yksilöllisesti laaditun tavoitteellisen suunnitelman toteuttaminen. Suunnitelma laadittaisiin työllistymistodennäköisyyksien kasvattamisen näkökulmasta. Toisilla osallistuminen voisi olla aluksi elämänhallintaan liittyviin kysymyksiin panostamista, toisilla suoraan koulutukseen hakeutumista.

Nuorten palveluiden vaikuttavuutta koskevat tutkimukset osoittavat, että palvelut onnistuvat sitä paremmin mitä räätälöidympiä ne ovat, mitä tiiviimmin nuoria seurataan ja mitä sujuvampaa on eri toimijoiden yhteistyö. Nuorten omiin kokemuksiin perustuvat tutkimukset osoittavat, että ratkaisevaa on yhden henkilön sitoutuminen nuoren tilanteen parantamiseen. Nuoret eivät kohtaa järjestelmää vaan ihmisen. (Hiilamo ym. 2017).

Osallistumistuloon kytkeytyvät velvoittavat palvelut eniten tukea tarvitseville. Osallistumistulon valikoitavuuden johdosta palvelut kohdentuvat nykyistä paremmin. Tällä on vaikutusta myös palvelujen kustannusvaikuttavuuteen. Hupenevat julkiset varat on mahdollista käyttää tehokkaammin, kun kohderyhmä on pienempi.

Sosiaaliturvan uudistamisessa tulisi olla kysymys sosiaaliturvan kannustavuuden sekä sosiaaliturvan linkittyvien palveluiden osuvuuden parantamisesta. Uudistus tulisi etuusmuotoilla niin, että tunnustetaan ne nuoret, jotka ohjautuvat omista lähtökohdistaan kestäville työurille ja ne nuoret, jotka palveluja eniten tarvitsevat.

Osallistumistulo on toimiva väline osaksi sosiaaliturvan ja niihin linkittyvien palveluiden kohdentamiseksi. Pyykkösen ym. selvityksessä osallistumistulolla olevien määrä asettuu noin n. 16 prosenttia ikäluokasta. Luku on hyvin lähellä vuosittain keskeyttävien määrää (n. 14 %).

2020-luvun hallitusohjelmat tulevat ratkaisemaan uudistetaanko sosiaaliturvaa vai pitäydytäänkö kankeassa syyperusteisessa mallissa. Taloudellisesti realistinen malli lähtee siitä, että työnteon kannustimet kasvavat, sosiaaliturvan ja palveluiden yhteensovitus sekä palveluiden kohdentuminen paranevat voimakkaasti.

Hallitus toteuttaa sosiaaliturvan uudistuksen, jonka osana toteutetaan osallistumistulo. Tavoitteena on saavuttaa riittävä työllisyystaso, kannustaa nuoria kestäville työ- ja opintopoluille sekä kohdentaa palvelut apua tarvitseville.

Parhaassa työiässä

5. Suunnataan aikuiskoulutusta heille, jotka sitä eniten tarvitsevat

OECD esitti Continuous Learning in Working Life in Finland -arvioinnissaan (2020) Suomelle suosituksia toimista, jotka helpottavat sopeutumista työelämän muutoksiin ja varmistavat, että jokainen voi elämänsä ja työuransa aikana opetella uutta tarpeen mukaan. Järjestelmämme ei OECD:n mukaan vastaa lisä- tai uudelleen koulutuksen tarpeisiin parhaalla mahdollisella tavalla. Se ei myöskään ohjaa koulutusta tai kannusteita niitä eniten tarvitseville. Osaaminen kasautuu voimakkaasti, ja koulutusta eniten tarvitsevia on vaikea tavoittaa. Osaamiskuilu syvenee työuran aikana: Suomessa erot aikuiskoulutukseen osallistumisessa ovat OECD-maiden suurimpia.

Jatkuva oppiminen on Suomessa laajaa, mutta siihen hakeutuvat huonosti ne, jotka sitä eniten tarvitsevat. Ikärakenteen muutos ja koulutustason nousun taittuminen aiheuttavat huolta osaavan työvoiman saatavuudesta. OECD:n arvion mukaan on välttämätöntä tarjota kohdennettua tukea aikuisille, joilla on heikot perustaidot.

Koulutuspoliittisessa selonteossa kuvataan jatkuvan oppimisen järjestelmässä olevan merkittäviä koulutuksen kohdentumiseen liittyviä haasteita, mikä konkretisoituu koulutuksen voimakkaana kasvautumisena ja eräiden ryhmien jäämisenä kokonaan osaamisen kehittämisen ulkopuolelle sekä työvoiman kohtaanto-ongelmana.

Etlan tutkimuspäällikkö Antti Kauhanen (2018) toteaa aikuiskoulutustuen auttavan suorittamaan uusia tutkintoja ja vaihtamaan ammattia, mutta se ei paranna tukea saaneiden työllisyyttä tai ansioita lyhyellä aikavälillä. Koulutus saavuttaa heikosti etenkin matalasti koulutetut työtä vailla olevat aikuiset. Ongelmana on – kuten Kauhanen toteaa – myös se, että tukea käyttävät pääosin henkilöt, joita ammattirakenteiden muutos ei uhkaa.

Kauhasen ja Virtasen (2021) mukaan aikuisena aloitetut opinnot nostavat ansioita ja parantavat työllisyyttä. Vaikutuksissa on kuitenkin huomattavaa vaihtelua eri koulutusalojen välillä. Kustannus-hyötyanalyysit osoittavat, että tyypillisesti aikuiskoulutuksen taloudelliset hyödyt eivät riitä kattamaan sen järjestämisestä aiheutuvia kustannuksia. Perusasteen suorittaneiden osalta hyödyt ovat kuitenkin usein kustannuksia suurempia.

Tilannekuva on selkeä. Jatkuva ja elinikäinen oppiminen ovat tärkeitä ja hyviä asioita. Ne ovat hyvin toimeentulevan keskiluokan kysymyksiä, jotka sinänsä edellyttävät yhteiskunnalta huomiota. Maailma muuttuu ja meidän kaikkien on aika ajoin päivitettävä osaamistamme.

Yhteiskunnan perustavanlaatuinen tehtävä on kuitenkin heikommista huolehtiminen. Keskiluokan osaamista tärkeämpää on taata heikoimmassa asemassa oleville nykyistä paremmat mahdollisuudet työllistyä ja pysyä töissä. Asioiden priorisoiminen tarkoittaa myös varojen priorisointia.

Johtopäätös on selkeä: Keskitetään aikuiskoulutukseen kohdennetut varat työllistymistodennäköisyyksien kasvattamiseen ja työttömyysriskien pienentämiseen. Yhteiskunnan varojen keskittäminen heikoimmassa asemassa olevien tueksi ei tarkoita, että jatkuva tai elinikäinen oppiminen hylättäisiin. Kuten koulutuspoliittisessa selonteossa kuvataan: tavoitteena on, että kaikilla kansalaisilla on merkityksellisen elämän edellyttämät tiedot, taidot ja osaaminen, että jokaisella on mahdollisuus uudistaa osaamistaan ennakoivasti ja että osaaminen uudistaa työelämää ja työelämä osaamista.

Työllisyysorientoituneen koulutuspolitiikan näkökulmasta tutkinnon kertaalleen suorittaneiden ”jatkuva oppiminen” tulisi kuitenkin olla ensi sijassa työnantajien ja keskiluokan kustannettavana. Valtion ja kuntien resurssit tulisi ensi sijassa kohdentaa tutkinnottomille.

Käytännössä tämä tarkoittaa sekä 235 000 työtöntä / työvoiman ulkopuolista, joilla ei ole tutkintoa. Heidän työllistämisenä suunnitelmassa tulisi olla prioriteettina hankkia sellaista osaamista, joka takaisi heille vuosikausiksi pääsyn työmarkkinoille. Nykyisellään liian monen työttömän kohtalona on liikkua kortiston ja aktiivisten työvoimapalveluiden välillä. Siirtymää työmarkkinoille ei sen sijaan tapahdu.

Kuntia on toistaiseksi kannustettu Kela-sakon uhalla vähentämään työttömien määrää, ei kasvattaa työllisten määrää. Työttömyyden vähentämisessä on korostanut erilaisiin aktiivipalveluihin ohjaaminen. Tämä johtuu siitä, että palveluissa olevia ei lasketa virallisiksi työttömiksi, ja siksi kunnilla on ollut suuri kannuste ohjata mahdollisimman monta työtöntä mitä erilaisempiin palveluihin. Aktiivipalveluihin ohjautuneista huomattavan suuri osa onkin vailla tutkintoa (taulukko 1, sivu 8).

Työllisyyspalveluiden siirtyessä kuntiin vuoden 2024 alusta, syntyy kunnille uudenlainen mahdollisuus toteuttaa pitkäjänteistä työllisyyspolitiikkaa. Uuden rahoitusmallin tulisi lähteä siitä, että kuntia palkitaan työllisyydestä (tulorekisteri) sekä tutkinnottomien ohjaamisesta koulutukseen (koulutusrekisteri). Rahoitusmallin tulisi myös huomioida, että maahanmuuttajien kotouttamisessa on lopulta kysymys hyvin samankaltaisesta tilanteesta. Maahanmuuttajien heikon työllisyysasteen taustalla ovat heikot lähtökohdat. He työllistyvät täsmälleen yhtä heikosti kuin muutkin, joilla ei ole koulutusta tai työhistoriaa. Parasta kotoutumista on koulutus – mahdollisimman kiinteässä yhteydessä työelämään.

Työelämän ja opintojen yhteensovitus kaipaakin myös toinen erityistä huomiota vaativa ryhmä. Suomessa on 165 000 tutkinnotonta, joilla on työpaikka. Kuitenkin ne työpaikat, jossa vailla koulutusta pärjää, vähentyvät vuosi vuodelta. Mikäli vailla koulutusta oleva nykytyöllinen jää työttömäksi, on hyvin todennäköistä, ettei pysyvä paluu työmarkkinoille onnistu. Vain alle 20 % työllistyy takaisin työmarkkinoille. Työllisyysorientoituneen koulutuspolitiikan näkökulmasta tulisi luoda nykyistä voimakkaammat kannusteet työnantajille olla mukana oppisopimuskoulutuksissa.

Hallitus kohdentaa aikuiskoulutukseen ja jatkuvaan oppimiseen tarkoitetut varat tutkinnottomien kouluttamiseen

Hallitus kannustaa kuntia tutkinnottomuuden vähentämiseen uudistamalla sosiaalietuuksien rahoitusmalleja koulutukseen (koulutusrekisteri) ja työllisyyteen kannustavaksi (tulorekisteri)

Hallitus lisää oppisopimuskoulutusta uudistamalla rahoitusmallia kannustavammaksi ja uudistamalla kotoutumispalveluja työelämälähtöisiksi.

Kirjallisuusähteet

- Eduskunnan tarkastusvaliokunta (2022) NUORTEN SYRJÄYTYMISEN EHKÄISYN PALVELURAKENNE, RAHAVIRRAT SEKÄ SEURANNAN HAASTEET. eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2022 Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelurakenne, rahavirrat sekä seurannan haasteet (eduskunta.fi)
- Hiilamo, Hekki, Määttä, Anne, Koskenvuo, Karoliina, Pyykkönen, Jussi, Räsänen, Tapio & Aaltonen, Sanna (2017). Nuorten osallisuuden edistäminen: Selvitysmiehen raportti. (DIAK puheenvuoroja 11). Diakonia-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-298-1>
- Hiilamo H. & Saari J., (toim.) (2010). Hyvinvoinnin uusi politiikka: johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. (A-tutkimuksia 27.) Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak_puheenvuoro_11.indd (theseus.fi)
- Kauhanen, Antti & Virtanen, Hanna (2021) "Heterogeneity in Labor Market Returns to Adult Education". ETLA Working Papers No 91. <http://pub.etla.fi/ETLA-Working-Papers-91.pdf>
- Nieminen Tarja, Sutela Hanna, Hannula Ulla (2015) ULKOMAISTA SYNTYPERÄÄ OLEVIEN TYÖ JA HYVINVOINTI SUOMESSA 2014. Tilastokeskus; yhti_uso_201500_2015_16163_net.pdf (stat.fi).
- Pyykkönen (2022) Selvitys (julkaisematon). Elinkeinoelämän keskusliiton julkaisuja.
- Pyykkönen Jussi, Pyykkönen Topias, Pulli Pekka (2021) Perustili – tie kannustavaan ja läpinäkyvään sosiaaliturvaan. Itlan raportit ja selvitykset 2021:1 raportti-perustili-tie-kannustavaan-ja-lapinakyvaan-sosiaaliturvaan-20211 (8).pdf
- Seuri Allan, Uusitalo Roope & Virtanen Hanna(2018) Pitäisikö oppivelvollisuusikää nostaa 18 vuoteen? Seuri_Uusitalo_Virtanen_2018.pdf (talouspolitiikanarviointineuvosto.fi)
- Valtioneuvosto (2021) Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko, VALTIONEUVOSTON JULKAISUJA 2021:24 Valtioneuvoston koulutuspoliittisen selonteon
- Valtiovarainministeriö (2022) Taloudellinen katsaus, kevät 2022. Valtiovarainministeriön julkaisuja – 2022:31 Taloudellinen katsaus, kevät 2022 (valtioneuvosto.fi)
- Vihriälä Vesa, Holmström Bengt, Korkman Sixten, Uusitalo Roope (2020) Talouspolitiikan strategia koronakriisissä, Valtioneuvoston julkaisuja 2020:13 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162224/VN_2020_13.pdf?sequence=48&isAllowed=y

Muut lähteet

- Koulutustason huima nousu notkahti – suomalaisnuoret enää OECD-maiden keskitasoa | Tieto&trendit (stat.fi)
- Suhdannebarometri – tammikuu 2022 – Elinkeinoelämän keskusliitto (ek.fi)
- Sosiaaliturvakomitea työsti vaihtoehtoisten järjestämistapojen selvitystä ensimmäisen kerran – Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (stm.fi)
- OECD kannustaa Suomea kehittämään jatkuvaa oppimista kokonaisuutena – OKM – Opetus- ja kulttuuriministeriö
- Aikuisopiskelua tuetaan avokätisesti, mutta valmistaako se meitä työn muutokseen? - Sitra
- Nuoret hakevat työltä merkitystä ja vapautta, yrittäjyys kiinnostaa yhä useampaa – ”Työn pitäisi olla jotain muutakin kuin tulonlähde”, sanoo tutkimuspäällikkö (yle.fi)
- Syrjäytymisen dynamiikka – Me-säätiö (mesaatio.fi)
- Lapsibudjetointi tuo lapsiin kohdistuvat voimavarat näkyväksi – Valtiovarainministeriö (vm.fi)

Liite: Aineisto

Raportin pääasiallisena lähteenä on Tilastokeskuksen työssäkäyntitilasto sekä siihen perustuva tulorekisteriä hyödyntävä kokeellinen tilasto.

Työssäkäyntitilasto on vuositilasto, joka tuottaa alueittaista tietoa väestön taloudellisesta toiminnasta ja työssäkäynnistä. Tilaston viiteajankohta on vuoden viimeinen viikko, mutta tilasto sisältää myös kertymätietoja tilastovuoden ajalta (esim. tulotiedot, työ- ja työttömyyskuukaudet).

Pääasiallisen toiminnan käsite kuvaa henkilön taloudellisen toiminnan laatua. Väestö jaetaan pääasiallisen toiminnan perusteella työvoimaan kuuluviin ja työvoiman ulkopuolella oleviin. Nämä ryhmät voidaan edelleen jakaa alaryhmiin. Tiedot pääasiallisesta toiminnasta perustuvat eri rekistereistä saatuihin tietoihin. Ryhmä ”muut työvoiman ulkopuolella olevat” muodostuu henkilöistä, jotka ovat työvoiman ulkopuolella eivätkä myöskään kuulu seuraaviin ryhmiin: 0–14-vuotiaat, opiskelijat, varusmiehet tai eläkeläiset.

Taulukossa 1 on esitettyä Suomen väestö vuoden 2019 viimeisellä viikolla.

Taulukko 1. Suomen väestö vuoden 2019 viimeisellä viikolla pääasiallisen toiminnan mukaan

	n	%
Työlliset	2 375 288	43,0 %
Työttömät	257 358	4,7 %
0–14-vuotiaat	871 036	15,8 %
Opiskelijat, koululaiset	391 649	7,1 %
Varusmiehet, siviilipalvelusmiehet	6 795	0,1 %
Eläkeläiset	1 431 353	25,9 %
Muut työvoiman ulkopuolella olevat	191 813	3,5 %
Yhteensä	5 525 292	100,0 %

Pääasiallisen toiminnan määrittämistä hankaloittaa se, että ihmisten status voi vaihdella vuoden aikana merkittävästi. Työmarkkinoiden dynamiikkaan kuuluvat siirtymät statusten välillä: työttömästä työlliseksi, työllisestä työvoiman ulkopuolelle. On mahdollista olla alkuvuonna työvoiman ulkopuolella, sen jälkeen tehdä muutaman kuukauden töitä ja olla loppuvuosi työttömänä työnhakijana. Tässä tapauksessa tulisi määritellyksi työttömäksi työnhakijaksi.

Pääasiallisen toiminnan mielekkyyttä voidaan tarkastella kertymätietojen perusteella. Alla olevaan taulukkoon on kuvattu vuoden 2017 kertymätiedot. Työssäolokuukausilla tarkoitetaan henkilön yhteenlaskettua työkuukausien määrää vuoden aikana. Tiedot työssäolokuukausista perustuvat eri rekistereihin. Vuodesta 2005 lähtien työssäolokuukaudet on laskettu työpäivien lukumäärästä. Yksi työssäolokuukausi ei välttämättä vastaa täyden kuukauden työssäoloa, vaan esimerkiksi 15–44 työpäivän kertymä vuoden ajalta vastaa yhtä työssäolokuukautta ja 45–74 työpäivän kertymä vastaa kahta työssäolokuukautta. Työssäolopäivien kertymiskuukaudella ole merkitystä työssäolokuukausien määrään.

Työttömyyskuukausilla tarkoitetaan henkilön työttömyyskuukausien yhteismäärää vuoden aikana. Tiedot työttömyydestä on saatu työ- ja elinkeinoministeriön työnhakijarekisteristä. Vuodesta 2005 lähtien työttömyyskuukaudet on laskettu työttömyyspäivien lukumäärästä. Yksi työttömyyskuukausi ei välttämättä vastaa täyden kuukauden työttömyyttä, vaan esimerkiksi 15–44 työttömyyspäivän kertymä vuoden ajalta vastaa yhtä työttömyyskuukautta ja 45–74 työttömyyspäivän kertymä vastaa kahta työssäolokuukautta. Työttömyyspäivien kertymiskuukaudella ole merkitystä työttömyyskuukausien määrään.

Taulukosta 2 nähdään keskimäärin miten työkuukaudet jakautuvat keskimäärin statusten välillä. Työlliseksi määritellyt tekevät 11,2 kuukautta vuodesta töitä, ovat työttöminä 0,3 kuukautta ja työvoiman ulkopuolella 0,5 kuukautta. Työttömien työkuukausien määrä on 3,2 kuukautta ja työttömyyskuukausien määrä 7,9 kuukautta.

Taulukko 2. Suomen väestö vuoden 2017 viimeisellä viikolla pääasiallisen toiminnan mukaan

PÄÄASIAALLINEN TOIMINTA	TYÖ-KUUKAUDET	TYÖTTÖMYYS-KUUKAUDET	TYÖVOIMAN ULKOPUOLELLA
työllinen	11,2	0,3	0,5
työtön	3,2	7,9	0,9
0-14 vuotias	0,0	0,0	12,0
opiskelija	1,3	0,5	10,2
eläkeläinen	0,2	0,1	11,7
varus- tai siviilipalvelusmies	3,4	0,4	8,2
muu työvoiman ulkopuolella oleva	0,6	1,6	9,8

Taulukko 3 kuvaa, miten tulot ja tulonsiirrot jakautuvat keskimäärin statusten välillä. Työllisen mediaaniansio 32 977 euroa ja tulonsiirtojen mediaani 0 euroa. Työttömän vuositulojen mediaani on 60 euroa ja saatujen tulonsiirtojen mediaani 10 834 euroa.

Taulukko 3. Suomen väestö vuoden 2017 viimeisellä viikolla pääasiallisen toiminnan mukaan

PÄÄASIAALLINEN TOIMINTA	TYÖTULOT, MEDIAANI	SAADUT TULONSIIROT, MEDIAANI
työllinen	32 977 €	0 €
työtön	60 €	10 834 €
opiskelija	105 €	1 247 €
eläkeläinen	0 €	18 259 €
varus- tai siviilipalvelusmies	1 338 €	1 235 €
muu työvoiman ulkopuolella oleva	0 €	6 684 €

Huomioita: Työeläkeuudistuksesta johtuen vuonna 2005 työllisten alaikäraja työssäkäyntitilastossa nousi 15 ikävuodesta 18 vuoteen. Muutos näkyy nuorten työllisyyden vähenemisenä ja opiskelijoiden määrän kasvuna.

Tilastokeskuksen kokeellinen tilasto, Pääasiallinen toiminta

Tulorekisteri ja muut tilaston käytössä olevat rekisteriaineistot tarjoavat mahdollisuuden kuvata väestön taloudellista toimintaa entistä kattavammin. Pääasiallisen toiminnan tarkentavilla tiedoilla voidaan esimerkiksi tuoda paremmin esiin väestön toiminnan monimuotoisuutta. Työssäkäyntitilaston kokeellisessa tilastossa pääasiallisen toiminnan luokkia jaetaan tarkempiin alaluokkiin siten, että pääluokkiin ei tule muutoksia.

Työttömyys voi olla hyvin erilaista lyhytaikaisesti työttömänä olleilla verrattuna pitkään työttömänä olleisiin. Työllisten joukossa on myös opiskelijoita ja eläkkeellä olevia. Opiskelijoiden ja koululaisten ryhmää voidaan tarkentaa sen perusteella, ovatko he 9. tai 10. luokkaa käyviä koululaisia, tutkinto-opiskelijoita, työvoimakoulutusta käyviä tai muita opiskelijoita. Eläkeläisten joukossa on vuoden aikana eläköityneitä ja myös työtä vuoden aikana tehneitä. Muiden työvoiman ulkopuolisten joukkoon kuuluu työkäisiä henkilöitä, jotka eivät kuulu työvoimaan eivätkä he ole opiskelijoita, eläkeläisiä taikka varusmies- tai siviilipalvelusta suorittamassa. Joukossa on muun muassa kotona lapsiaan hoitavia vanhempia, syrjäytymisvaarassa olevia nuoria, osatyökykyisiä henkilöitä sekä muista syistä työmarkkinoiden ulkopuolelle jääneitä tai jättäytyneitä.

Väestön pääasiallisen toiminnan tarkennetuilla tiedoilla pystytään seuraamaan väestön toimintaa syvällisemmin, mikä mahdollistaa monipuolisempaa tietojen hyödyntämistä.

Koulutustiedot

Koulutusrakennetilasto perustuu Tilastokeskuksen tutkintorekisteriin, jonka perusta on luotu vuoden 1970 väestölaskennassa. Perusdatan päälle on vuosittain lisätty koulutuksen järjestäjiltä ja oppilaitoksilta kerätyt tutkintotiedot. Rekisteri on korkealaatuinen ja kattava Suomessa suoritettujen tutkintojen osalta, mikä mahdollistaa yksityiskohtaisen analyysin.

Ulkomaalaistaustaisia koskeviin tutkintotietoihin vaikuttaa se, että Tilastokeskuksen koulutusrekisteristä puuttuu ulkomailla suoritettuja tutkintoja. Mahdollisesti usealla maahanmuuttaneella on tutkinto suoritettuna, mutta sitä suomalaisessa järjestelmässä ole kirjattu viralliseksi tutkinnoksi. Kategorian ”ei perusasteen jälkeistä tutkintoa” voidaan ajatella kuvaavan suomalaisia koulutuksen keskeyttäneitä sekä joltain osin niitä, joiden ulkomailla hankittua koulutusta ei ole Suomessa laskettu osaksi tutkintoja. Tässä analyysissä esitetyt luvut kattavat molemmat ryhmät. ”Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa” kuuluvat kaikki, joilla ei ole suomalaisen koulutusrekisterin mukaista tutkintoa. Esim. Työllisyysastetta koskeva laskenta koskee sekä ”suomalaisia koulutuksen keskeyttäneitä” sekä joltain osin niitä, joiden ”ulkomailla hankittua koulutusta” ei ole Suomessa laskettu osaksi tutkintoja